

بسم الله الرحمن الرحيم

راهنمای پدافند غیرعامل در مدیریت بحران ناشی از جنگ

معاونت «مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی»

۱۳۹۰

مقدمه:

بحران چیست؟ در چه شرایطی یک سازمان در وضعیت بحران قرار می گیرد؟ مدیریت بحران چیست؟ عملکرد مدیران سازمانها در شرایط بحران چگونه باید باشد؟ تفاوت های بحران های ناشی از حوادث طبیعی و شرایط جنگ در چیست؟ آیا می توان مانند بحرانهای ناشی از بلایای طبیعی از وقوع بحران های ناشی از جنگ نیز جلوگیری کرد؟ آیا سازمان قبلاً چنین شرایطی را تجربه کرده است؟ تجربه مدیران در این میان از چه جایگاهی برخوردار است؟ چگونه می توان عواقب و خسارات ناشی از این گونه بحران ها را کاهش داد؟ آیا الگوی واحد و استاندارد برای مدیریت بحران ها وجود دارد؟ آیا تمام سازمانها می توانند در زمینه مدیریت بحران از الگوی واحد استفاده کنند؟ آیا مدیریت بحران را باید از زمانی که زنگ هشدار به صدا درآمد آغاز نمود یا اینکه از مدت ها قبل باید قرار گرفتن سازمان در شرایط بحرانی را پیش بینی و برای مواجهه با آن آمادگی لازم را در مجموعه ایجاد کرد؟ هماهنگی و ارتباطات بین سازمانی در شرایط بحران چگونه برقرار می گردد؟... و ده ها سؤال دیگر.

و سؤال آخر اینکه آیا می توان برای تمام این سؤالات پاسخ واحدی از افراد مختلف دریافت کرد؟ آنچه مسلم است جواب این سؤال منفی است؟ چرا که با مراجعه به منابع مختلف خواهیم دید که حتی برای همان سؤال اول نیز پاسخ های متفاوتی خواهیم یافت. برخی هر نوع گذر از شرایط عادی را ورود به شرایط بحران می دانند و برخی بحران را با ویژگی های خاصی نظیر کوتاهی زمان پاسخگویی، کمبود شدید منابع و الزام به گذر از قوانین عادی معرفی می نمایند. برخی مراحل بحران و مدیریت آن را در چهار، برخی پنج و برخی در ۶ مرحله بررسی می نمایند. البته با توجه به ماهیت متفاوت علوم، عملکرد و مأموریت متفاوت سازمانها و نظایر آن ارائه پاسخ های متفاوت چندان بعید نخواهد بود.

گرچه شاید سؤالات فوق برخی از سؤالاتی باشد که در مدیریت یک سازمان یا دستگاه مطرح می گردد و برای برخی از آنها هنوز پاسخ قانع کننده ای یافت نشده است اما هدف این راهنما هم آن نیست که با ارائه یکسری پاسخ به آن مخاطبان را به قبول بی قید و شرط آن مجبور نماید.

همانگونه که از نام این راهنما مشخص است تلاش بر این است تا نگاه مدیران سازمان ها و دستگاه ها را به سمتی از مدیریت بحران سوق دهد که احتمالاً در چند سال اخیر با توجه به گذشت بیش از دو دهه از دفاع مقدس، مورد کم توجهی قرار گرفته است. فرض بر آن است که نگرش جامع مدیریت سازمانها معمولاً شرایط بحرانهای طبیعی و حوادث غیرمترقبه دست ساز متوجه دستگاه ها را در کنار شرایط عادی برنامه ریزی نموده و دنبال می نماید فلذا با این فرض و در شرایطی که دشمنان همچنان بر طبل خصم و دشمنی خویش همانند گذشته می کوبند توجه دادن بیشتر مسئولان به احتمال وقوع شرایط بحرانی بر اثر اقدامات خصمانه جنگی بصورت آشکار یا پنهان نظیر اقدامات عمدی و خصمانه تروریستی و خرابکارانه و ارائه راهکار و الگویی از مدیریت بحران بر این اساس از اهداف این راهنما می باشد.

تلاش راهنمای حاضر آن است تا با در نظر داشتن تفاوت های موجود در ماهیت و عملکرد سازمانها و دستگاه های اجرایی تا حد ممکن به بیان محورهای کلی مشترک در مدیریت بحران های ناشی از جنگ یا شرایط مشابه پرداخته و دیدگاه مخاطبین را در برنامه ریزی های راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی تا حدودی در یک مسیر منسجم هدایت نماید.

با توجه به مطالب فوق یادآوری و ذکر دو نکته اساسی زیر قبل از مطالعه راهنما ضروری به نظر می رسد:

۱- از آنجا که مبحث مدیریت بحران عام بوده و به اصطلاح مفهومی بین رشته ای است، بنابراین شرایط هر سازمان و اقداماتی که باید در جهت مدیریت بحران اتخاذ گردد بسته به ماهیت و عملکرد حوزه ها متفاوت است و این موضوع در تدوین این راهنما همواره مد نظر قرار گرفته است و اگر در برخی مباحث به مصادیقی اشاره گردیده فقط برای بیان بهتر منظور و موضوع می باشد.

۲- بنابر نظر صاحب نظران با توجه به پیشرفت علوم و فناوری بویژه در علوم نظامی و با توجه به تغییر شرایط سیاسی بین الملل نوع تهاجم کشورهای متخاصم در آینده تفاوت های فاحشی با گذشته خواهد داشت. امروزه دشمنان از توانایی خود در برپایی جنگ های هوشمند یا تمیز که در آن تنها یک زیر ساخت حیاتی، یک مرکز خاص حساس و یا یک سوژه مهم مورد هدف قرار می گیرد صحبت می کنند و کمتر به تسخیر همه جانبه کشورها مانند گذشته تأکید دارند. بعبارت دیگر جنگ های آینده جنگ اطلاعات، دانش و تکنولوژی است. وابستگی وسیع کشورها به فضای مجازی، جبهه جدیدی از تقابل با عنوان نبرد نامتقارن در حوزه دنیای اطلاعات و ارتباطات و رایانه (حوزه نرم افزار) را به روی کشورها گشوده است. امروزه وابستگی صرف برخی زیرساخت های حیاتی به این فناوری بدون اقدامات موازی یا جایگزین از نقاط آسیب کشورها محسوب می گردد.

لذا ایجاد آمادگی در مواجهه با انواع گوناگون شرایط بحرانی نوظهور امری بدیهی، معقولانه و حیاتی خواهد بود. آنچه مسلم است در تمامی شرایط، برنامه های کارآمد مدیریت بحران، مسئولان سازمان ها را قادر می سازد حتی در شرایط فوق العاده بحرانی نیز با در نظر گرفتن مهمترین واقعیات، تصمیمات بهنگامی اتخاذ نمایند.

از آنجا که مطالب این راهنما در حد کلیات می باشد لازم است تا از سوی دستگاه های مربوطه لایه ها و سطوح دیگر آن تکمیل گردیده و نظرات اصلاحی جهت تکمیل نواقص منعکس گردد.

مباحث این راهنما در سه بخش زیر تهیه گردیده است:

الف) کلیات : شامل تعاریف اصطلاحات، انواع بحران، اهداف، تفاوت های بحران ناشی از جنگ و طبیعی و ...

ب) اقدامات : با تأکید بر اقدامات قبل از بحران اشاره ای به اقدامات حین و پس از بحران نیز خواهد داشت.

ج) ضمایم : با هدف تکمیل برخی مطالب و موضوعات به بیان مطالب و توضیحات مباحث می پردازد.

الف - (۱) تعاریف:

بحران: حالت یا وضعیتی است که به طور طبیعی یا به وسیله بشر، به صورت فزاینده به وجود می‌آید و سختی و مشقتی را به سازمان‌ها و جامعه انسانی تحمیل می‌نماید که برطرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، فوق‌العاده و اساسی دارد.

بحران ناشی از جنگ: ایجاد شرایط بحران بر اثر اقدامات خصمانه دشمنان خارجی و داخلی بصورت حمله نظامی آشکار، اقدامات تروریستی نظیر بیوتروریست و آگروتریوریست (استفاده از عوامل بیولوژیکی بمنظور ایجاد ناتوانی یا کشتار انسانها و محصولات کشاورزی و محیط زیست)، ایجاد آلودگی‌های شیمیایی یا رادیویی زیست محیطی، تروریسم سایبری (تهدیدات نرم افزاری در فضای مجازی)، بمب‌گذاری، خرابکاری، تحریم‌های اقتصادی، جنگ روانی در عرصه‌های فرهنگی-اجتماعی، و

مدیریت بحران: علم و هنر برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت و رهبری به صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ که با بهره‌گیری از ابزارهای در اختیار تلاش می‌کند، خطرات ناشی از بحران‌های مختلف را براساس مراحل مختلف آن کنترل نماید. مدیریت بحران در یک سازمان پیش‌بینی خطرات و فاکتورهای منجر به بحران، تلاش جهت پیشگیری از وقوع اصل بحران یا بحران‌های فرعی حاصل از حادثه اصلی، برنامه‌ریزی و آمادگی برای مقابله، اداره و ارائه خدمات سازمان در زمان وقوع بحران، جستجو و بکارگیری راه کارهای مناسب برای رفع شرایط بحران را و بازگرداندن شرایط به حالت عادی است.

پدافند غیرعامل: به کلیه اقدامات غیرمسلحانه‌ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد.

مراکز یا زیر ساخت های حیاتی: مراکز یا زیر ساخت‌هایی اند که دارای گسترده فعالیت و خدمات دهی ملی بوده و وجود و استمرار فعالیت آنها برای کشور حیاتی است و نابودی، آسیب یا تصرف آنها بوسیله دشمن باعث اختلال اساسی در اداره امور کشور می‌گردد.

مراکز یا زیر ساخت های حساس: مراکز یا زیر ساخت‌هایی اند که دارای گسترده فعالیت منطقه‌ایمی باشند و وجود و استمرار فعالیت آنها برای مناطقی از کشور حیاتی است و نابودی، آسیب یا تصرف آنها بوسیله دشمن باعث بروز اختلال در بخشی از کشور می‌گردد.

مراکز یا زیر ساخت های مهم: به مراکزی اطلاق می‌شود که دارای گسترده فعالیت محلی بوده و وجود و استمرار فعالیت و خدمات رسانی آنها برای بخشی از کشور دارای اهمیت است و نابودی، آسیب یا تصرف آنها به وسیله دشمن باعث بروز اختلال در بخشی از کشور می‌گردد.

الف (۲) بیان ضرورت و تدابیر رهبری :

جمهوری اسلامی ایران باتوجه به دیدگاه اصیل و الگو ساز ایدئولوژیک، موقعیت ژئوپولیتیک و جغرافیای سیاسی- نظامی و اقتصادی، بهره مندی از منابع عظیم فسیلی نفت و گاز و معادن غنی زیر زمینی، حرکت در مسیر جنبش نرم افزاری و دیدگاه فناورانه، ورود به عرصه های نوین دانش نظیر فناوری های انرژی هسته ای، ساخت و پرتاب ماهواره، تکنولوژی نانو و ... همواره مورد تهدید آمریکا و همپیمانان استراتژیک آن قرار داشته است.

گرچه رفتارهای تهدید آمیز رژیم صهیونیستی بعنوان همپیمان اصلی آمریکا در منطقه و حضور نیروهای نظامی آمریکا در کشورهای همجوار با ایران که در سال های اخیر پررنگ تر از گذشته خود را نشان می دهد، تغییری در زندگی و رفتار عموم مردم ایران ایجاد نکرده است، اما همین اقدامات نیز نباید مورد بی توجهی مسئولان قرار گیرد. علت تأکیدات مکرر مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله العالی) به مسئولان نیز نشان از اهمیت موضوع آمادگی همه جانبه در مقابل انواع تهدیدات دشمن دارد:

« تهدید را کاملاً جدی بگیرید، یعنی به هیچ وجه در محاسبات خودتان از جدیت تهدید پائین نیابید، منتها تهدید جدی معنایش حتمی نیست، هیچ حتمیتی وجود ندارد»

« نمی توان گفت که ایران قطعاً مورد حمله قرار خواهد گرفت اما باید تأکید کرد که تهدیدات موجود جدی است. وظایف تمام مسئولان ، نخبگان و تأثیر گذاران جامعه به گونه سنگین است که ما حق نداریم امروز یک اشتباه کنیم»

« دفاع جزئی از هویت یک ملت زنده است ، هر ملتی که نتواند از خود دفاع کند ، زنده نیست، هر ملتی که به فکر دفاع از خود نباشد و خود را آماده نکند، در واقع زنده نیست ، هر ملتی که اهمیت دفاع را درک نکند به یک معنا زنده نیست. ما نمی توانیم چشم و قدرت تحلیل داشته باشیم ، توطئه عمیق عناد آمیز استکبار علیه اسلام و نظام اسلامی را ببینیم و در عین حال به فکر دفاع نباشیم.»

«بهترین راه برای عقب نشاندن دشمن، اظهار آمادگی است. آن ملتی که آمادگی خود را، حضور خود را، عزم راسخ خود را، درهمه میدان ها به نمایش می گذارد، دشمن را از نفوذ درخود و غلبه بر خود مایوس می کند. درمقابل افکار جهانی و نگاه های جهانی، ملت ایران در هیچ مسئله ای، باید اظهار ضعف و عقب نشینی نکند. هرگونه انفعال درمقابل دشمن، دشمن را تشجیع می کند به اینکه توقع بیشتری را مطرح کند، یک قدم جلو بیاید.»

از آنجا که ایجاد شرایط بحران در اثر وقوع جنگ برای غالب سازمان‌ها متصور است بنابراین مدیران هر سازمان من جمله دستگاه‌های اجرایی که مخاطب جامعه بوده و مسئولیت تأمین امنیت، رفاه، خدمات عمومی، اجتماعی و نیازمندی‌های مردم را بر عهده دارند باید برای اداره دستگاه مربوطه در شرایط بحرانی به ویژه شرایط جنگ آمادگی لازم را در ساز و کار، قوانین و روابط بین سازمانی خود مهیا کنند.

متأسفانه در کشور ما در برخی موارد کم و بیش تفکرات سنتی در زمینه مدیریت بحران حاکم است. بدین معنا که پس از شنیدن زنگ خطر، بلند شدن دود آتش، از کار افتادن نیروگاه و در پی آن قطع برق و اقدام به مدیریت بحران کرد. این در حالی است که با نگاه و تفکر جامع‌در مدیریت بحران می‌توان در شرایط عادی (قبل از وقوع بحران) با بررسی دقیق مناطق مستعد بحران، شرایط ایجاد بحران و رعایت اصول پدافند غیرعامل^۱، در جهت حذف آسیب‌پذیری‌ها اقدام نمود و اثرات مخرب و ویرانگر بحران‌ها (اعم از طبیعی و انسان ساخت) را به حداقل رسانده و در صورت ایجاد شرایط بحرانی با کمترین هزینه اوضاع را به حال عادی برگرداند.

از آنجا که با نگاه جامع مدیریت بحران تمام برنامه‌های اجرایی مدیریت‌ها باید برای مواقع بحرانی از قبل طراحی و تمرین شده باشد، آنچه که برای بعد از بحران باقی می‌ماند عملکرد صحیح، به موقع و براساس برنامه‌ریزی‌های از قبل تهیه شده، تمرین‌های از قبل آموزش داده شده و استفاده به جا از این آموزش‌ها و برنامه‌ها در مواقع بحرانی می‌باشد. به این ترتیب می‌توان آمار خسارات وارده را به حداقل رسانده و سلامت جامعه را تضمین نمود.

باید توجه داشت وقتی اداره کردن به درستی صورت گیرد یک خطر به عنوان یک بحران می‌تواند یا پیشگیری^۲ شود یا اثرات آن کاهش یابد و یا حتی تبدیل به یک فرصت شود. اغلب هر بحران دانه‌هایی از موفقیت را در خود دارد، همان طور که ریشه‌های شکست را نیز می‌تواند در خود داشته باشد.

۱ - نظیر استتار، اختفا، فریب، پوشش، مقاومت سازی، مکان یابی و آمایش سرزمینی .
۲ - منظور از پیشگیری در بحران‌های ناشی از جنگ و وضعیت‌های مشابه ، بیشتر تأکید بر پیشگیری از وقوع حوادث ثانویه ای دارد که بعد از یک اقدام خصمانه دشمن بطور طبیعی و باصطلاح دومینووار روی می دهد ، گرچه اقدامات پدافندی مناسب می تواند انگیزه دشمن را از حمله یا هر اقدام خرابکارانه بدلالی نظیر بحث هزینه - فایده یا بی اثر بودن تهدید تغییر دهد.

الف - ۳) هدف:

ایجاد و ارتقای آمادگی در دستگاه‌های اجرایی جهت مواجهه با شرایط بحران‌های ناشی از جنگ و موارد مشابه بمنظور کاهش آسیب پذیری (تلفات انسانی و خسارات مادی)، تداوم چرخه تولید و ارائه خدمات، ارتقای آستانه تحمل ملی و ایجاد اعتماد در مردم نسبت به دولت و تسهیل مدیریت بحران تا بازگشت به شرایط عادی، بازسازی و بازتوانی

الف - ۴) مأموریت:

کلیه دستگاه‌های اجرایی کشور مأموریت دارند نسبت به تهیه طرح مدیریت دفاعی بحران ناشی از تهدیدات نظامی در دستگاه مربوطه براساس این راهنما و با رعایت اصول و ملاحظات پدافند غیرعامل و اجرای الزامات و تمهیدات بمنظور کاهش تلفات و خسارات مادی، کسب آمادگی لازم جهت تسهیل مدیریت بحران دستگاه، تداوم فعالیت‌های ضروری، تداوم تولید و ادامه خدمات و کاهش اثر تهدیدات و پیامدهای آن در شرایط بحران‌های ناشی از تهدیدات نظامی اقدام نمایند.

الف - ۵) برخی تفاوت‌های کلی در بحران‌های ناشی از عوامل طبیعی و شرایط جنگ:

ردیف	بحران‌های طبیعی و حوادث غیرمترقبه	بحران‌های ناشی از جنگ و حوادث مشابه
۱	تلاش تمامی عوامل داخلی و خارجی تحت عناوین کمک‌های انسان دوستانه (حتی از سوی کشورهای متخاصم) در جهت بازگرداندن شرایط بحرانی به حالت عادی است.	اقدامات دشمن خارجی و عناصر مخالف داخلی موجب تشدید وضعیت بحران خواهد شد. با توجه به جنبه‌های سیاسی جنگ‌ها اصولاً مدیریت بحران‌های ناشی از جنگ متکی بر امکانات و توانمندی‌های داخلی است.
۲	کوتاهی زمان وقوع و امکان آغاز اقدامات بازسازی و ارائه خدمات در صورت برنامه‌ریزی مناسب (کوتاهی مرحله حین بحران حداکثر تا زمان طلایی یعنی زمانی که امکان نجات جان انسان‌ها از صحنه بحران وجود دارد که حدود ۷۲ ساعت برآورد می‌گردد)	به دلیل انسان ساخت بودن و تأثیر عوامل متعدد سیاسی، اقتصادی و اطلاعاتی طولانی مدت بوده و احتمال آغاز مجدد تنش‌ها مرحله حین بحران ممکن است بسیار طولانی باشد و بعبارتی امکان تفکیک مراحل حین و پس از بحران وجود ندارد.
۳	بسته به منطقه بحران زده محدود به مناطق خاص وقوع بلایای طبیعی با حوادث غیرمترقبه است و به ندرت در سطح ملی گسترده می‌شود.	وسعت بحران‌های ناشی از جنگ براساس میدان‌های جنگ و مراکز حیاتی، حساس و مهم مورد هدف دشمن عمدتاً در سطح ملی - منطقه‌ای است.
۴	اماکن یا زیرساخت‌های خاصی مورد هدف نیست.	تخریب و انهدام زیرساخت‌های حیاتی بصورت هدفمند
۵	نگرانی مردم در جامعه به شکل محدود و سیر نزولی دارد.	ترس و وحشت عمومی بر اثر عملیات روانی دشمن و شایعات سیر صعودی دارد.

ردیف	بحران‌های طبیعی و حوادث غیر مترقبه	بحران های ناشی از جنگ و حوادث مشابه
۶	ماهیت تهدیدات ثابت است و تنها اندازه و شدت آنها تغییر می کند. فلذا روش های مقابله نسبتاً ثابت است.	ماهیت تهدیدات سیال و بالتبع روش های مقابله نیز متغیر خواهد بود.
۷	امکان پیش بینی و پیشگیری با مطالعه دوره های بازگشت یا شواهد و دلایل امکان وقوع مانند زلزله، سیل، خشکسالی و انواع طوفان ها وجود دارد.	پیش بینی ها به شدت تحت تأثیر عوامل خارجی قرار دارد.
۸	سهولت مبادله اطلاعات صحنه بحران؛ اقدامات و هماهنگی های مقابله و	به دلیل طبقه بندی و حیطه بندی اطلاعات مربوط به تهدید و روش های مقابله، تبادل اطلاعات شرایط خاص خود را داراست.
۹	امکان سازماندهی و بکارگیری استان یا شهرستان های معین وجود دارد.	عدم کارآیی استان یا شهرستان معین در حوادث جنگی به لحاظ گستره درگیری و بحران محتمل است.
۱۰	امکان برپایی و پیاده سازی امکاناتی نظیر بیمارستان صحرایی، اورژانس، اسکان اضطراری و ... در محیط آسیب دیده وجود دارد.	به علت احتمال وقوع حملات مجدد از سوی دشمن امکان اقدامات اضطراری وجود ندارد یا به سختی و تحت شرایط خاص امکانپذیر است.
۱۱	سهولت ترابری و برقراری تردد های هوایی در صورت مناسب بودن شرایط جوی	عدم سهولت بکارگیری ترابریه ویژه حمل و نقل هوایی که از اهمیت خاصی برخوردار است به علت تداوم عملیات دشمن
۱۲	به دلیل محدوده معین خسارت ها، بقیه استان ها و شهرهای کشور در شرایط عادی به فعالیت خود ادامه می دهند.	محدوده سرزمین آسیب دیده می تواند محدود و یا گسترده باشد. در صورت گسترش جنگ، تمام کشور دچار بحران می شود. در جنگ های آینده، تمام سطح کشور درگیر بحران خواهد شد.
۱۳	بلافاصله پس از پایان عملیات نجات و امداد، امکان بازتوانی و بازسازی را شروع کرد.	بازسازی عملاً در طول جنگ امکانپذیر نیست و یا بسیار کم اثر است. (به جز جنگ های فرسایشی)
۱۴	تداوم خدمات و اداره بخش های آسیب دیده در حوادث طبیعی، از ابتدای بازسازی امکان پذیر است.	تداوم خدمات و اداره کشور در شرایط جنگ صرفاً در صورت انجام پیش بینی های قبلی و به کارگیری تمهیدات از قبل آماده شده امکان پذیر است.

الف - ۶) تقسیم بندی بحران ها:

بسیاری محققان در تعریف بحران بویژه بحران سازمانی بین بحران (CRISIS) و واقعه ناگوار (DISASTER) تفاوت قائل شده اند. برای اینکه بتوان بحران ها را شناسایی و تفکیک کرد آنها را بر اساس مشترکاتی دسته بندی می کنند:

از نظر ماهیت (طبیعی، غیرطبیعی یا انسان ساخت)، از نظر منشا (خارجی و داخلی)، از نظر شیوه بروز (ناگهانی و تدریجی)، از نظر پایداری (گذرا و ادامه دار) که هر کدام به انواع دیگری تقسیم می شوند. برفرض بحرانهای انسان ساخت را می توان به عمدی یا غیرعمدی تقسیم نمود. بحرانهای عمدی یا خصمانه که بیشتر مد نظر این راهنماست به نظامی، امنیتی، سایبری، سیاسی - اقتصادی - اجتماعی و ... تقسیم می شود.

✚ **بحران های نظامی:** نظیر جنگ آشکار بین دو کشور که عواقب و خسارات آن می تواند با توجه به شدت و سطح

درگیری، نوع سلاحها و تجهیزات و اهداف مورد اصابت کشور را با بحران مواجه سازد.

✚ **بحران های امنیتی:** نظیر اقدامات تروریستی زنجیره ای مستقل یا وابسته به کشور های متخاصم، ایجاد اختلافات

قومی و قبیله ای یا صنفی که موجب برهم خوردن امنیت جامعه می گردد و بر اثر آن بخش زیادی از توان نیروهای جامعه درگیر منازعه یا حل و فصل آن می گردد و عواقب آن می تواند در صورت عدم مدیریت و دامن زدن و دخالت بیگانگان گسترش یافته و کل نظام را با چالش جدی مواجه سازد.

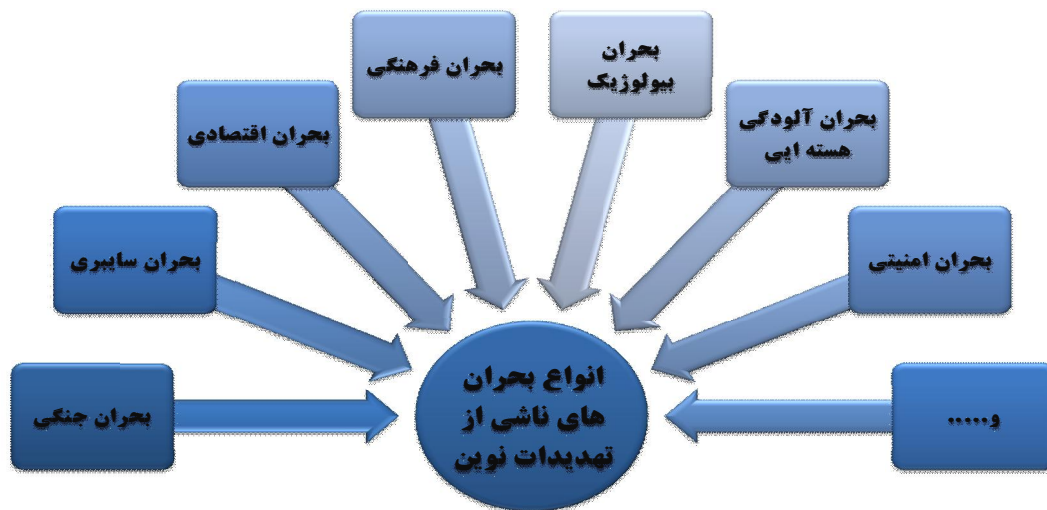
✚ **بحران های سیاسی - اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی:** اختلافات و درگیری های احزاب و گروه های سیاسی

که ناشی از عدم تمکین به حاکمیت قانون بوده و معمولاً با حمایت و دخالت بیگانگان به چالش کشیده می شود (بحران مشارکت). بحران های ناشی از تحریم های اقتصادی و تلاطم بازار کسب و تجارت، عدم تناسب عرضه و تقاضا، فاصله طبقاتی و ...؛ بحرانهای ناشی از اختلافات قومی و مذهبی و ... (بحران هویت) و ...

✚ **بحران های سایبری:** بوجود آوردن شرایطی که موجب توقف یا ایجاد اختلال جدی در رایانه ها و سیستم های ذخیره

اطلاعات نظیر سرورها، روترها و سویچ هایی که زیرساخت های حیاتی را پشتیبانی می کنند، گردد. با توجه به پیشرفت وابستگی زیرساخت های حیاتی، حساس و مهم کشور به فناوری الکترونیک و سایبر بستر جدیدی از شکل گیری بحران با عنوان بحران های سایبری و تهدید با نام تروریسم سایبر* فراهم گردیده است.

* تروریسم سایبر: استفاده عمومی یا تهدید استفاده از خشونت، تخریب یا مداخله در سیستم های سایبری ه نجوی که احتمالاً منجر به مرگ یا صدمه به شخص یا اشخاص، آسیب به دارایی فیزیکی، بی نظمی شهری یا ضررهای اقتصادی مشهود گردد.

الف- (۷) ارتباط مدیریت بحران و پدافند غیرعامل:

منظور از پدافند غیرعامل با توجه به اصول حاکم در مدیریت بحران عبارت از مجموعه تمهیدات، اقدامات و طرح‌هایی است که با استفاده از ابزار و شرایط، حتی‌المقدور بدون نیاز به نیروی انسانی و به صورت خود اتکا، از یک سو توان دفاعی مجموعه را در زمان بحران افزایش داده و از سوی دیگر پیامدهای بحران را کاهش و امکان بازسازی مناطق آسیب‌دیده را با کمترین هزینه فراهم می‌سازد. درحقیقت طرح‌های پدافند غیرعامل قبل از انجام مراحل تهاجم و در زمان صلح تهیه و اجرا می‌گردند و باتوجه به فرصتی که جهت تهیه چنین طرح‌هایی در زمان صلح فراهم می‌گردد این قبیل تمهیدات و ملاحظات پدافند غیرعامل علاوه بر کاهش شدید هزینه‌ها، کارآیی دفاعی طرح‌ها، اهداف و پروژه‌ها را در زمان تهاجم دشمن بسیار افزایش خواهد داد. در مدیریت بحران با رویکرد پدافند غیرعامل اقدامات قبل از بحران بسیار با اهمیت تلقی می‌شود. بر این اساس دیدگاه مسئولان در برنامه ریزی ها در دویخش عمده تقسیم گردد:

الف- اقدامات شناسایی و رصد تهدیدات و آسیب پذیری ها و سناریوهای احتمالی حادثه

ب- اقدامات اجرایی مقابله با تهدید و طراحی طرح مدیریت بحران و آموزش و تولید آمادگی *

لذا ارتباط پدافند غیرعامل با مدیریت بحران را می توان بدین شکل بیان داشت که :

مهمترین هدف دفاع غیرعامل جلوگیری از ایجاد بحران و دوری از ایجاد شرایط بحران‌زا بوده و در صورت وقوع بحران ایجاد شرایطی برای کنترل سریع اوضاع و بازگرداندن شرایط به حالت قبل از بحران می‌باشد، با رعایت اصول دفاع غیرعامل میزان آسیب‌پذیری کاهش و مدیریت بحران از موفقیت بیشتری برخوردار بوده و در غیر این صورت مدیریت بحران نیز از کارایی لازم برخوردار نخواهد شد.

در واقع هنر مدیران با نگرش پدافند غیرعامل باید بر این باشد که با برنامه ریزی صحیح مبتنی بر اصول پدافند غیرعامل و مدیریت بحران علاوه بر تسهیل مدیریت بحران، از تبدیل مسائل، مشکلات و معضلات سازمان مربوطه به بحران پیشگیری نموده و انگیزه دشمنان را در تهدید کشور از بین برده و در نهایت موجب پایداری ملی گردند.

* آمادگی: مجموعه ای از قابلیت های یک سازمان برای واکنش سریع و مناسب در برابر بروز یک مخاطره و پیامدهای آن است. در واقع آمادگی چرخه ای است مستمر از جمع‌آوری اطلاعات، برنامه ریزی، سازماندهی، ایجاد ساختارهای مدیریتی، آموزش، تجهیز، آزمایش، ارزیابی و انجام عملیات اصلاحی برای اطمینان یافتن از هماهنگی کارآمد در حین عملیات مقابله با حوادث.

الف - ۸) فرآیند مدیریت بحران در بحرانهای ناشی از جنگ

فرآیند مدیریت بحران در یک تقسیم‌بندی کلی به سه مرحله تقسیم می‌شود که هر یک از این مراحل خود شامل بخش‌های مختلفی می‌شود. این بخش‌ها فرآیند مدیریت بحران را تشکیل می‌دهد:

✚ **مرحله قبل از بحران** (بیشترین اقدامات با رویکرد پدافند غیرعامل در جهت ایجاد آمادگی بمنظور تسهیل مدیریت بحران در این قسمت صورت می‌گیرد). مطالعه، بررسی شرایط بحران در اثر وقوع تنش‌های خصمانه با دشمنان و پیش‌بینی شرایط بحران را سبب افزایش آمادگی مواجهه با شرایط بحران گردیده و از شدت آسیب‌پذیری‌ها خواهد کاست. بنابراین درک صحیح و کامل از وقایع و شناسایی عوامل ایجاد بحران، شرایط بحران‌زا و روش‌های جلوگیری از اقدامات محوری است که باید در مرحله قبل از بحران یا پس از اتمام اقدامات بازسازی و بازتوانی مرحله بعد از بحران بحران قبلی به آن پرداخته شود.

بدیهی است هر اندازه که به مرحله قبل از بحران اهمیت بیشتری داده شود، هزینه‌های مربوط به مرحله حین و پس از بحران کاهش خواهد یافت.

بنابراین همانگونه که تمام برنامه‌های اجرایی مدیریت‌ها باید از قبل طراحی و تمرین شود، آنچه برای بعد از بحران باقی می‌ماند عملکرد صحیح، به موقع و براساس برنامه ریزی‌های از قبل تهیه شده، تمرین‌های از قبل آموزش داده شده و استفاده به جا از آن در مواقع بحرانی می‌باشد. به این ترتیب می‌توان آمار خسارات وارده را به حداقل رسانده و سلامت سازمان و جامعه را تضمین نمود.

✚ **حین بحران** که از زمان وقوع حادثه یا قرار گرفتن در شرایط بحرانی شروع می‌گردد. اقدامات مقابله، پاسخگویی و امدادرسانی (خدمات اضطراری) حتی برقراری نظم و امنیت در صحنه در صورتی که براساس اقدامات و آمادگی‌های ایجاد شده در زمان قبل از بحران انجام گیرد بهترین نتیجه را در پی خواهد داشت. یکی از تفاوت‌های بحرانهای طبیعی و نظامی در این مرحله زمان نسبتاً کوتاه و مشخص حین بحران بحرانهای طبیعی نسبت به بحران‌های نظامی و شرایط جنگ است.

✚ **پس از بحران** در این مرحله همه تلاش‌ها به سمت بازسازی و بازتوانی بوده و اقداماتی جهت بهبودی و توسعه انجام می‌گیرد.

در نگاه جامع از مدیریت بحران، توجه به انواع تهدیدات (طبیعی، انسان‌ساخت، جنگی متعارف و نامتعارف)، تمامی ابعاد یک تهدید (اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی)، کلیه مراحل مدیریت بحران (قبل، حین و پس از بحران از پیش‌بینی تا بازسازی)، تمامی سطوح برنامه ریزی (از راهبردی تا عملیاتی) و هماهنگی لازم بین سازمان‌ها مد نظر است.

علیرغم توضیح فوق باید توجه داشت پایه و اساس مدیریت صحیح و اصولی بحران دستگاه‌ها (نظامی و حتی طبیعی) و عبارتی تسهیل مدیریت بحران مرهون توجه به اصول پدافند غیرعامل و اقدامات پیش‌رو، در مرحله قبل از وقوع بحران است. بنابراین اقدامات ارائه شده در این راهنما بر این مبنا و با این دیدگاه می‌باشد و اقداماتی نظیر ارزیابی اقدامات مدیریت بحران نیز در واقع تحلیل بازخورد تجربی و علمی اقدامات گذشته برای رفع کاستی‌ها و نقاط ضعف در مرحله پیش از وقوع بحران‌های آتی است.

الف - ۹) سطوح مدیریت بحران:

مدیریت بحران با توجه به مواردی نظیر شدت بحران، محدوده تأثیر و توان لازم جهت مدیریت، در ۴ سطح به شکل زیر دسته بندی می گردد:

❖ سطح یک - شدت محدود، حوزه محلی، توان محلی

❖ سطح دو - شدت متوسط، حوزه منطقه ای، توان منطقه ای

❖ سطح سه - شدت زیاد، حوزه کشوری، توان ملی

❖ سطح چهار - شدت خیلی زیاد، حوزه بین المللی، توان بین المللی

الف - ۱۰) فرایند کلی مدیریت بحران در یک نگاه:

قبل از وقوع بحران	• مرحله تحلیل خطر پذیری: ارزیابی دارایی ها، مطالعه تهدیدات و خطرات، بررسی آسیب پذیری ها ، مطالعه پیامدها و... • مرحله پیشگیری و کاهش اثرات مخرب: اقدامات جهت جلوگیری از وقوع مخاطرات یا کاهش آثار زیان بار آن. • مرحله آمادگی: تعیین وظایف بر پایه سناریوهای خطر، سازماندهی، آموزش و رزمایش، هماهنگی، تجهیز و به روز کردن طرح ها و ... • مرحله پیش بینی و هشدار اولیه: ایجاد سامانه هشدار ملی ، منطقه ای ، استانی و محلی ، تعیین سطح و ...
حین بحران	• مرحله مقابله و پاسخگویی: ➤ اعلام عمومی بنابر شرایط بحران ➤ برقراری هماهنگی های درون و خارج سازمانی ➤ برقراری نظم و امنیت و جلوگیری از هم افزایی حوادث و تشدید بحران ➤ تخلیه و اسکان اضطراری ➤ جستجو و نجات ➤ امداد رسانی ➤ پشتیبانی ➤ ارزیابی ، تحلیل ملزومات و منابع ➤ اقدام جهت پیشگیری از وقوع بحران های ثانویه با ماهیت طبیعی و حوادث غیرمترقبه و کاهش خسارات
مرحله بعد از بحران	• مرحله بازسازی: ➤ بازسازی ➤ بازتوانی ➤ بازگشت به وضعیت اولیه ➤ ایجاد فرصت های توسعه

ب) اقدامات

ب-۱) اقدامات قبل از وقوع بحران (از منظر پدافند غیرعامل شامل

فعالیت‌های سخت افزاری نظیر بهسازی یا بازسازی و مقاوم سازی زیرساخت‌های حیاتی، حساس و مهم و در کل رعایت اصول پدافند غیرعامل است که با عنوان اقدامات پیشگیرانه تعبیر می‌شود که در اینجا کمتر مورد نظر است و اقدامات نرم افزاری نظیر فعالسازی کمیته یا ستاد مدیریت بحران دستگاه بمنظور برنامه ریزی، آموزش و فرهنگ سازی، جمع آوری و تحلیل اطلاعات، ارزیابی مخاطرات و تهدیدات، آسیب پذیری ها، اجرای رزمایش ها و تمرینات، تأمین امکانات و منابع و ... که تحت عنوان آمادگی از آن یاد می‌شود.)

ب-۲) اقدامات حین بحران (که بیشتر شامل صدور فرامین، ابلاغ

مأموریت ها بر اساس تقسیم وظایف در مرحله قبل از وقوع بحران، انجام اقدامات و ارائه خدمات اضطراری نجات و امداد و ... است که تحت عنوان مقابله از آن یاد می‌کنند.)

ب-۳) اقدامات پس از بحران (که بیشتر شامل فعالیت‌های احیا و

عادی سازی، تلاش جهت بازگرداندن وضعیت عادی منطقه آسیب دیده با رعایت مقررات و در نظر گرفتن معیارهای توسعه پایدار است)

ب-۱) اقدامات لازم قبل از وقوع بحران های ناشی از جنگ:

ب-۱/۱) شناخت و دسته بندی دارایی ها

ب-۱/۲) تهدید شناسی

ب-۱/۳) ارزیابی آسیب پذیری

ب-۱/۴) ارزیابی و مدیریت ریسک

ب-۱/۵) بررسی و تدوین سناریوهای بحران ناشی از تهدیدات نظامی

ب-۱/۶) پیش بینی الزامات و روش های تداوم خدمات و تولید در شرایط تهدیدات نظامی

ب-۱/۷) ارائه راهکارهای کاهش آسیب پذیری ها

ب-۱/۸) فعالسازی سامانه فرماندهی – هماهنگی و عملیات مدیریت بحران

ب-۱/۹) سازماندهی اضطراری و مضاعف نیروهای بسیج برای ایفای نقش امدادی در شرایط بحران

ب-۱/۱۰) آموزش همگانی مدیریت بحران و وظایف هر فرد در بحران

ب-۱/۱۱) آموزش تخصصی مدیریت بحران و دفاع غیرعامل عناصر مسئول

ب-۱/۱۲) اجرای رزمایش و آموزش یگانی و ارزیابی آمادگی

ب-۱/۱۳) ارزیابی اقدامات مدیریت بحران و دفاع غیرعامل

ب- ۱/۱) شناخت و دسته بندی دارایی ها*

بمنظور مطالعه و اولویت بندی دارایی ها را می توان در چهار دسته به صورت زیر قرار داد:

۱- اولین دسته دارایی های حیاتی، دارایی های فیزیکی نام دارد. که این دارایی ها شامل سه زیر مجموعه سرمایه ها، تاسیسات و سازه ها شده که در ادامه به ترتیب توضیح داده میشود :

۱-۱- سرمایه ها : کلیه سرمایه های منقولی است که در یک مکان نگهداری می شود. این سرمایه ها در چرخه ی کاری زیرساخت مربوطه به عنوان فضا نقشی ندارند، بلکه بیشتر تحت عنوان نقاط اتصال شناخته میشوند برای مثال شبکه حمل و نقل یک زیرساخت است و بندر شهید رجایی، فضای عملکردی در این شبکه محسوب می شود. در این چارچوب کانتینرهای حامل کالا دارایی های این فضا خواهند بود.

۱-۲- تأسیسات و تجهیزات : این دارایی ها در چرخه ی کار، ساختار و یا فرآیند در یک زیر ساخت نقش اساسی دارند؛ برای مثال زیرساخت شبکه آب کشور دارای مجموعه ای از ساختها است که سد کرج یکی از آنها به شمار می رود. در این ساخت یا نقطه اتصال، توربین ها دارایی آن خواهند بود.

۳-۱- ابنیه و سازه‌ها : سازه‌ها و ساختمان در واقع فیزیک یک ساخت را تشکیل می‌دهد ؛ به طور مثال شبکه تلفن کشور یک زیر ساخت و برج مخابراتی تهران یکی از نقاط اتصال این شبکه و یک دارایی کلیدی در این مجموعه محسوب می‌شود.

۲- دومین و البته مهمترین دسته از دارایی‌های حیاتی، نیروی انسانی است. در برخی از زیر ساخت ها، نیروی انسانی از اهمیت بسزایی برخوردار بوده، سرمایه اصلی را تشکیل می‌دهد. این عامل در چرخه کار، ساختار یا فرآیند یک زیرساخت اهمیت بالایی دارد؛ به طور مثال دانشمندان کشور، یک دارایی، سایت هسته‌ای نطنز یک زیرفضا یا نقطه اتصال و مجموعه انرژی هسته‌ای کشور تحت عنوان زیرساخت هسته‌ای می‌باشد

۳- سومین دسته از دارایی ها، زیرساخت تبادل اطلاعات (فضای سایبر) است. زیرساخت تبادل اطلاعات شامل مجموعه ای از سیستم هایی که در راستای انتقال اطلاعات و دیتاها در یک فضای نرم افزارپتراحی شده اند که شامل : رایانه ها، نرم افزار ها، اینترنت، ماهواره ها، بانک‌های اطلاعاتی، سرورها و ... می‌شود.

۴- چهارمین دسته از دارایی ها ، دارایی های معنوی می‌باشند که عبارت است از نمادهای ماندگار و مجسمه ها ، عزت ملی ، استقلال و که برای هر کشور به عنوان ارزش تلقی می گردد .

منظور از اقدامات پیشگیری که در برخی از مراحل مندرج در این راهنما به آن اشاره یا تأکید گردیده ، بازدارندگی یا پیشگیری از حوادث و شرایط ثانویه تشدید کننده بحران ناشی از جنگ است.

* **دارایی** : هر چیزی که برای دستگاه یا سازمان دارای کارکرد و ارزش باشد. در مباحث پدافند غیرعامل دارایی ها از نظر اولویت به حیاتی؛ حساس؛ مهم و عادی تقسیم بندی می کنند. ارزش ها و اعتقادات معنوی و فرهنگی، سرمایه های انسانی، استقلال و تمامیت ارضی، اقتدار و مشروعیت حاکمیت، اتحاد و یکپارچگی بین قومیت ها و اقلیتهای دینی و و زیرساختهای تولید انرژی نظیر نیروگاههای تولید برق (حرارتی، آبی، هسته ای و ...) و پالایشگاهها، راههای ارتباطی و فرودگاهها ، صدا و سیما ، و مصادیقی از دارایی های کشورند.

ب-۲/۱) تهدیدشناسی

در این بخش لازم است تا تهدیدات هر دستگاه از نظر عمومی (نوع رویکرد دشمن) و تخصصی (نحوه پیاده سازی تهدید در دستگاه) با انجام اقدامات زیر مورد بررسی قرار گیرد:

۱- تعریف و دسته بندی تهدیدات :

- دشمن شناسی
- اهداف دشمن
- راهبردها و توانمندی های دشمن
- انگیزه تهدید
- شرایط تحقق تهدید

۳- بررسی و برآورد تهدید:

- چگونگی شکل گیری تهدید
- روش ها و ابزار تهدید
- تاکتیک های تهدید
- ارزیابی عمومی تهدید

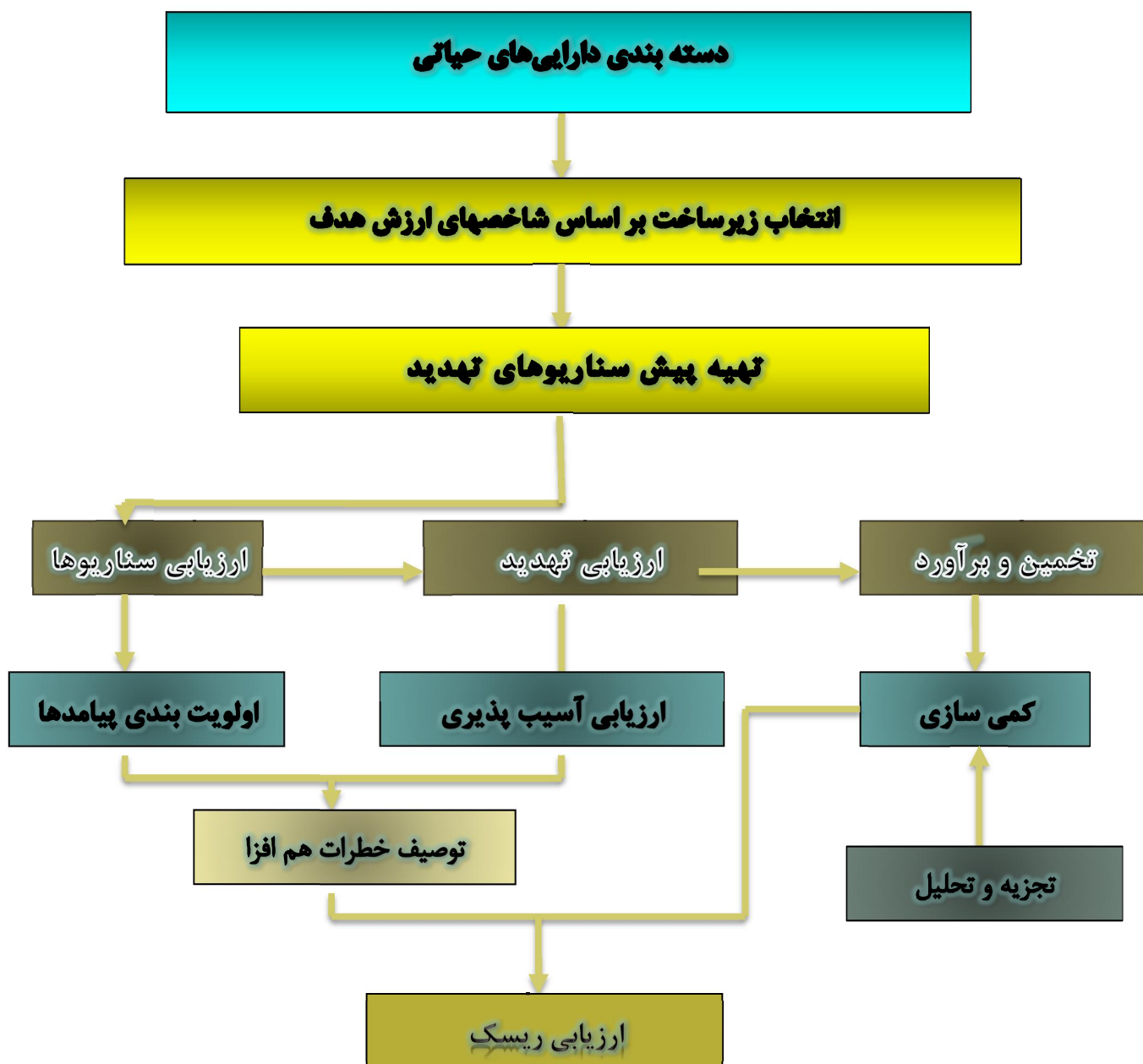
۳- تجزیه و تحلیل و کمی سازی تهدیدات و غربالگری:

- تعیین شاخص های اندازه گیری تهدید
- تبیین معیارهای لازم جهت شکل گیری تهدید
- بررسی سناریوهای تهدیدات محتمل و امکانپذیری آن
- کمی سازی تهدید
- غربالگری و دسته بندی تهدیدات

۵- تعیین و لیست نمودن تهدید پایه و مبنا:

- مشخص نمودن اهداف احتمالی
- مشخص نمودن تهدید پایه
- مشخص نمودن سلاح مبنا
- تعیین سناریوی معیار

نمودار چگونگی برآورد تهدیدات

ب-۳/۱) ارزیابی آسیب پذیری^۱

در این بخش میزان جذابیت زیرساخت های دستگاه براساس اهمیت و ارزش عملکردی آن از دید دشمن همراه با میزان ضعف های موجود در دستگاه (آسیب پذیری)، طی مراحل زیر محاسبه می گردد:

۱- شناسایی زیرساخت های حیاتی، حساس و مهم و کارکردهای سامانه ها، شبکه ها

- تعیین ارزش زیرساخت
- تعیین فضاهای عملکردی
- تعیین ارزش کارکردی زیرساخت
- تعیین حیطه اثر (اثرگذاری مستقیم زیرساخت در زندگی مردم)

۲- اولویت بندی گلوگاه ها یا دارایی های حیاتی زیرساخت ها:

- شناسایی گلوگاه ها
- دسته بندی و برآورد ارزش گلوگاه ها
- تأثیر گلوگاه ها در فرآیند سیستمی زیر ساخت

فرایند آسیب پذیری شامل موارد زیر است:

تعریف پروژه شامل اهداف ، حوزه فعالیت و زمینه ارزیابی آسیب پذیری^۲ ، فعالیت های لازم و منابع مورد نیاز برای انجام فعالیت ها . تشکیل گروه برنامه ریزی ؛

جهت ارزیابی آسیب پذیری و برنامه ریزی شرایط بحران انجام اقدامات زیر ضروری است:

- بررسی وضع موجود هر حوزه و سیستم نسبت به تهدید پایه
- کشف آسیب پذیری های هر حوزه
- تجزیه و تحلیل آسیب پذیری های هر حوزه و علل پیدایش
- تجزیه و تحلیل پیامدها (و بررسی میزان هم افزایی پیامدهای ناشی از آسیب پذیری ها)
- ارزیابی و تحلیل کیفی و کمی آسیب پذیری ها
- غربالگری و بررسی و ارائه آسیب پذیری های عمده

- ۱- آسیب پذیری: آسیب پذیری، هرگونه ضعف یا نقصی که می تواند توسط دشمن، در جهت ضربه زدن به زیرساخت ها و نیروهای خودی، مورد سوء استفاده قرار گیرد. عبارت دیگر آسیب پذیریمیزان خسارت و صدمات ناشی از عوامل و پدیده های بالقوه یا بالفعل خسارت را نسبت به نیروی انسانی، تجهیزات و تأسیسات با شدت صفر تا صد در صد است.
- ۲- ارزیابی آسیب پذیری: تحلیلی جامع از وظایف کلیه اجزا، خصوصیات و شاخص های یک زیرساخت در جهت شناسایی نقاط ضعف یا آسیب پذیر به منظور مشخص نمودن اقداماتی که می توانند در جهت کاهش آسیب پذیری طراحی یا پیاده سازی شوند.

جدول معیارهای درجه بندی آسیب پذیری ها

سطح آسیب پذیری	توصیف
۵- خیلی بالا	نشان می دهد که هیچ گونه اقدام موثر پدافند غیرعامل و مدیریت بحران در جهت بازدارندگی، شناسایی، به تاخیر انداختن و مقابله با پیامدهای تهاجم دشمن، وجود ندارد. بنابراین دشمن به آسانی قادر به ایجاد صدمه به زیرساخت حیاتی خواهد بود.
۴- بالا	نشان می دهد برخی اقدامات پدافند غیرعامل و مدیریت بحران در جهت بازدارندگی، شناسایی، به تاخیر انداختن و مقابله با پیامدهای تهاجم دشمن وجود دارد ولی موثر و کامل نمی باشد. بنابراین دشمن، حمله نسبتاً موفقیت آمیزی بر علیه زیرساخت خواهد داشت.
۳- متوسط	نشان می دهد که اگرچه برخی اقدامات پدافند غیرعامل و مدیریت بحران موثر در محل به منظور بازدارندگی، شناسایی، به تاخیر انداختن و مقابله با پیامدهای تهاجم دشمن وجود دارد، کاربرد موثر و کاملی از این اقدامات انجام نمی گیرد. بنابراین احتمال ناتوانی این اقدامات در زمان تهاجم دشمن وجود دارد.
۲- کم	نشان می دهد اقدامات پدافند غیرعامل و مدیریت بحران موثری وجود دارند و به هر حال نهایتاً ضعفی وجود دارد که دشمن قادر خواهد بود با از کار انداختن منابع جایگزین شده (با برخی تلاشها) آن ها را آشکار نماید.
۱- خیلی پائین	نشان می دهد خیلی لایه ها از اقدامات پدافند غیرعامل و مدیریت بحران موثری برخوردار هستند و شانس اینکه دشمن قادر باشد زیرساخت را مورد آسیب جدی قرار دهد، خیلی کم خواهد بود.

روش ارزیابی آسیب پذیری

* **جذابیت هدف:** تخمینی از ارزش هدف برای یک متخاصم می باشد که بر اساس فاکتورهایی که در زیر نشان داده شده است بیان می شود.

اختلال در اقتصاد ملی، منطقه ای و محلی	پتانسیل تلفات دسته جمعی
دسترسی آسان به نشان	خسارت شدید به دارایی ها
توجه رسانه ای	مجاورت به اموال ملی یا علامات مشخصه زمینی
شهرت هدف	امکان اختلال یا خسارت به زیرساخت های حیاتی

ب-۴/۱) ارزیابی و مدیریت ریسک

ارزیابی ریسک شامل تحلیل تهدیدها و خطرات، ارزش دارایی و آسیب‌پذیری برای تعیین درجه ریسک هر کدام از دارایی‌های مهم در مقابل تهدیدها و خطرات بالفعل می‌باشد. منظور از ارزیابی ریسک آن است که احتمال وقوع خسارت بر روی یک فرد، گروه، جامعه یا یک سازمان را تعریف کرده و یا وقوع یک حادثه، به عنوان پیامد در معرض یک وضعیت خاص قرارگرفتن را مشخص نماییم.

ارزیابی ریسک، پایه و اساسی برای مرتب سازی ریسک ها و در نتیجه اولویت بندی آنها برای درخواست اقدامات متقابل، فراهم می کند.

بنابراین با تحلیل درست پیامدهای تهدید در نهایت درجه خطرپذیری (ریسک) زیرساخت دستگاه مشخص می گردد.

مدیریت ریسک فرآیندی است که سطح تحمل یک ریسک مشخص را در زیرساخت شناسایی می کند و این اطلاعات را برای تصمیم گیری جهت اقدامات مربوط به کاهش اثرات ریسک و مقابله با آن به کار می بندد.

▪ ارزیابی ریسک در زیرساخت ها:

- کمی سازی و برآورد تهدید
- تعیین میزان آسیب پذیری زیرساخت
- تعیین نقاط آسیب پذیر و اولویت بندی آن
- تحلیل آسیب پذیری
- بررسی پیامدهای تهدید (عمق - دامنه - شدت)
- بررسی ماهیت پیامدها و توالی آنها
- ارزیابی ریسک زیرساخت
- تعیین درجه ریسک زیر ساخت

ب- ۵/۱) بررسی و تدوین سناریوهای بحران ناشی از تهدیدات نظامی (بررسی احتمال و پیامدهای وقوع محتملترین حادثه)

تعاریف سناریو :

- سناریو، دیدگاهی است با سازگاری درونی و محتوایی نسبت به آنچه در آینده می تواند رخ دهد.
- سناریوها ابزاری برای نظم دهی به ادراک یک فرد درباره محیط های بدیل آینده است که تصمیم های فرد در آن محیط ها گرفته خواهد شد.
- سناریوها بخشی از برنامه ریزی استراتژیک می باشند که به عنوان ابزاری برای مدیریت عدم قطعیت آینده استفاده می شوند.

- سناریو داستانی از وضعیت‌ها، امور، یا پیشرفت‌های ممکن در گستره زمان آینده است.

- سناریوها به مدیران برای ساختار عدم قطعیت‌های آینده کمک می‌کند.

دسته بندی سناریوها

سناریوهای مطرح شده در این راهنما در سه نوع نظامی، امنیتی و ترکیبی مورد بررسی قرار خواهند گرفت. اما آنچه که نیاز به توضیح دارد ذکر این نکته است که سناریوهای عنوان شده در بستر زیرساخت‌های کشور و با هدف اختلال در اداره جامعه توسط دشمن به منظور فشار سیاسی برای تسلیم شدن و از دست دادن مقبولیت نظام حاکم خواهد بود. بر این اساس در ادامه به توضیح هر کدام از این سه دسته خواهیم پرداخت.

سناریوهای تهدید نظامی

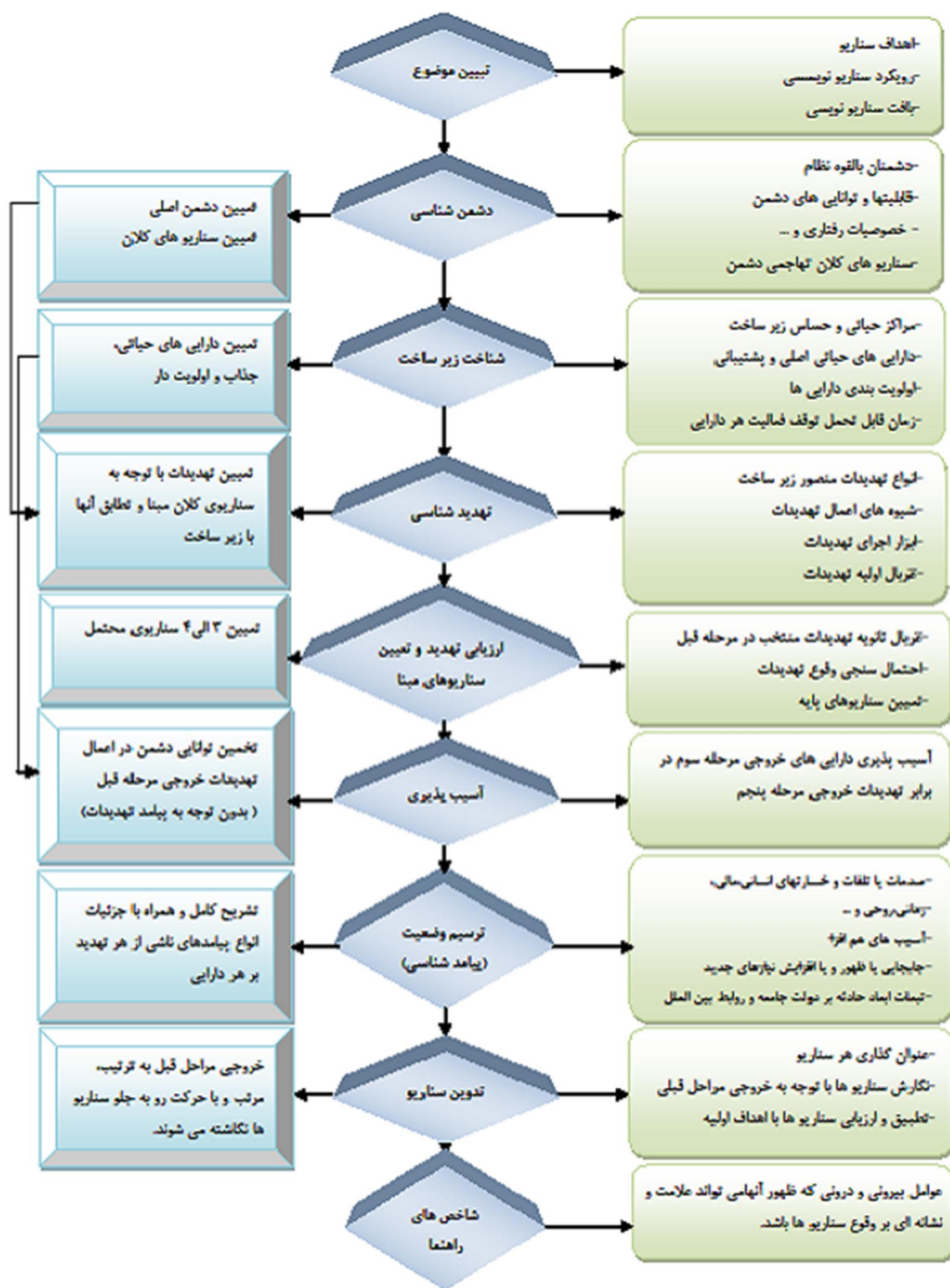
این نوع از سناریوها بیشتر مربوط به زمانی است که دو کشور در حال جنگ با یکدیگر قرار داشته و در سه حالت گسترده، نیمه‌گسترده و محدود قابل بررسی می‌باشند که در حالت گسترده آن کشور مهاجم از تمام ظرفیت خود بر علیه کشور هدف بهره‌گیری می‌نماید. در حالت نیمه‌گسترده آن اگر چه همانند یک جنگ تمام عیار از تمامی ظرفیت‌ها استفاده نشده ولی دایره تعرضات به شکل معناداری در صدد از بین بردن یکی از توان‌های اقتصادی، سیاسی، مدیریتی و... کشور هدف است. در حالت محدود برخلاف دو حالت قبل حملات بسیار محدود است، بطوری که هم به لحاظ جغرافیایی، هم به لحاظ زمانی و هم به لحاظ اهداف کشور مهاجم کاملاً حساب شده عمل خواهد نمود و در واقع یک یا چند نقطه از کشور را مورد هدف قرار خواهد داد. در تهدیدات نظامی، سناریوها غالباً به شکل سخت و نیمه‌سخت طرح‌ریزی می‌گردند که وجه مشترک آن استفاده از تسلیحات با قابلیت بالا خواهد بود.

سناریوهای تهدید امنیتی

این نوع تهدید نیز همانند تهدیدات نظامی در سه حالت گسترده، نیمه‌گسترده و محدود قابل پیگیری می‌باشند اما تفاوت آن با سناریوهای قبلی در نحوه انجام آن است. در واقع در این سناریوها در حالت گسترده تهدیدات امنیتی در تمامی ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... مطرح گردیده به نحوی که همزمان دشمن توان خویش را در چند جهت و هدفمند به کار خواهد گرفت. نمونه واضح آن وضعیت ایران در سال‌های اولیه بعد از انقلاب است. در حالت نیمه‌گسترده تهدیدات امنیتی بیشتر در یک یا دو جهت و با شیبی ملایم‌تر از حالت قبل توسط اجانب پیگیری می‌شود و در حالت محدود آن تمرکز دشمن بیشتر بر روی یک یا چند نقطه حساس و پراهمیت با هدف ایجاد بحران یا موج روانی می‌باشد. قدر مسلم تفاوت این حالت‌ها در سناریوهای تهدید امنیتی با سناریوهای نظامی گذشته از ماهیت آن در مدت زمان و پیامدهای آن نیز خواهد بود. در این تهدیدات غالباً سناریوها به شکل نرم و ویژه طرح‌ریزی می‌گردند که وجه مشترک آن عدم رویارویی مستقیم با دشمن و بکارگیری ابزارهایی متفاوت تر خواهد بود.

سناریوهای ترکیبی

در این نوع از سناریوها دشمن به فراخور شرایط زمانی و مکانی و بر اساس توانایی‌های خویش با استفاده همزمان از چند سناریوی تشریح داده شده یک سناریوی ترکیبی را با هدف دریافت نتایج بهتر و دستیابی به مقاصد از پیش تعیین شده اجرا خواهد نمود.

نمونه‌هایی از سناریوهای محتمل به قرار زیر است:

حملات سایبری^۱: حملات نرم افزاری به رایانه‌ها و سیستم‌های پشتیبانی آنها، نظیر سرورها، روترها و سویچ‌ها که زیرساخت‌های حیاتی را پشتیبانی می‌کنند. برای نمونه تهاجم سایبری به مرکز دیسپاچینگ (توزیع برق) تهران که باعث اختلال در توزیع مناسب برق و در نتیجه ایجاد شرایط بحران برای بسیاری از زیرساخت‌های تولید و ارائه خدمات در سطح تهران که آثار آن متوجه سایر استانها نیز خواهد شد.

تهاجم بیولوژیکی^۲ و شیمیایی^۳ بر علیه انسانها، محصولات کشاورزی و دام‌ها^۴: مثال این تهاجم انجام حملات سازمان یافته بمنظور شیوع بیماری‌های انسانی، دامی و نباتی است که می‌تواند آثار زیانباری را به وجود آورد.

برای نمونه تولید هدفمند عامل بیماری سیاه زخم (باسیلوس آنتراسیس) و انتشار هدایت شده آن طی یک اقدام بیوتروریستی در مراکز پرجمعیت نظیر مترو که در زمان خاصی از شبانه روز بیشترین ترافیک مسافر را دارد و در نتیجه ایجاد بیماری یا تلفات سنگین و حاکمیت شرایط اضطراب و ناامنی در سطح جامعه.

۱- حوادث سایبر و اطلاعات: در پی توسعه استفاده از کامپیوتر، اینترنت و شبکه‌های محلی و ملی در سازمان‌ها (بانک‌ها، مراکز علمی و تحقیقاتی، فرودگاه‌ها و ...)، در سال‌های اخیر، استفاده از ویروس‌ها، کرم‌ها و دیگر مختل‌کننده‌های شبکه‌ای، توانسته است جای خود را به عنوان سلاح‌های جنگی علیه دشمن باز کند. گروه‌ها و کشور‌های مهاجم توانسته‌اند با استفاده از این ابزار، نظام اقتصادی، تحقیقاتی، خدمات‌رسانی، صنعتی و حتی فرماندهی نظامی در کشور هدف را مختل نمایند.

۲- حوادث بیولوژیک: گسترش بیماری‌های خطرناکی مانند سیاه زخم تنفسی یا گوارشی، طاعون، آبله، ویروس‌های گیاهی خاص و ... علاوه بر اینکه می‌تواند باعث مرگ انسان و دام‌ها و از بین رفتن گسترده محصولات کشاورزی گردد، بیشتر از همه باعث ایجاد وحشت و جنگ روانی در جامعه می‌گردد. شاید در تمام حوادث بیولوژیک قرن حاضر تعداد کشته‌های حوادث بیولوژیک به هزار نفر هم نرسد ولی وحشت ناشی از گسترش بیماری‌های خطرناک هم بر مردم و هم بر مسئولین، تأثیرات منفی بسیار زیادی گذاشته است به طوری که بودجه‌های کلان میلیارد دلاری در کشورهای جهان برای مقابله با این حوادث هزینه شده است.

۳- حوادث شیمیایی: هنوز یاد و خاطره حملات شیمیایی رژیم بعثی عراق به حلبچه و دیگر مناطق مرزی ایران و همچنین علیه رزمندگان اسلام فراموش نشده است. استفاده از این سلاح‌ها باعث کشتار دسته‌جمعی و گاهی مسمومیت دسته‌جمعی مردم در زیر ساخت‌ها و شهرها و روستاها می‌شود. استفاده از سیانور، خردل، فسژن، تابون و سارین در جنگ‌های اخیر مشاهده شده است.

۴- حوادث کشاورزی و دام: ایجاد ناامنی در حوزه غذا و کشاورزی می‌تواند آثار سنگینی بر مردم یک کشور داشته باشد و علاوه بر ایجاد بیماری‌های واگیر و غیر واگیر ناشی از عدم امنیت غذایی و محصولات کشاورزی، وحشت روانی حاصله در جامعه آثار بسیار بدی برای مردم و مسئولین دارد.

اقدام جهت وقوع حوادث هسته ای^۱: برای نمونه بمباران یا پرتاب موشک به مراکز تولید سوخت هسته ای یا نیروگاه هسته‌ای بوشهر یا مرکز تحقیقاتی انرژی اتمی واقع در منطقه امیرآباد شهر تهران که پیامدهای ناگواری را بدنبال خواهد داشت. حوادثی نظیر واژگونی خودروهای حامل مواد رادیو اکتیو نیز بسته به موقعیت زمانی و مکانی می تواند چنین شرایطی را ایجاد نماید. (نقطه ای ، محلی ، منطقه ای و ملی)

حمله بوسیله بمب های غیرکشنده اما مخرب نظیر بمب های گرافیتی و EMP (پالس های الکترو مغناطیس) و ...: حمله هوایی به نیروگاههای اصلی تولید کننده برق که در مناطق مرزی قرار دارند با بمب های گرافیتی و از مدار خارج نمودن بخش عظیمی از برق مورد نیاز زیرساختهای حساس و مهم یا مناطق مسکونی شهری و پیامدهای آن

تهدیدات ناشی از نشت عمدی مواد خطرناک سمی و پیامدهای زیست محیطی آن^۲: برای نمونه آلوده نمودن عمدی آب شرب یکی از مناطق تهران به عوامل بیولوژیک یا خرابکاری در سیستم گندزدایی تصفیه خانه ها و اثرات مخرب زیست محیطی متعاقب آن توسط عوامل مزدور دشمن

و موارد دیگر .

نکات لازم در تهیه سناریوها و چگونگی مدیریت پیامدهای حوادث سناریوهای مختلف در ضmann آمده است.

بمنظور تهیه طرح مدیریت دفاعی لازم است تا پس از بررسی سناریوها :

۱- اقدامات و حوادث مختلفی که در سناریوها ممکن است اتفاق بیافتد، بررسی و در قالب مأموریت های عمده مدیریت بحران دسته بندی گردد.

۲- نیروها براساس کمیت و کیفیت (تعداد ، اندازه و ابعاد) مأموریت ها مهم سازماندهی گردند.

۳- مأموریتها به واحدهای سازماندهی شده ابلاغ گردد. (با لحاظ آموزش های دقیق)

۴- به منظور حفظ سطح آمادگی آموزش ها ، تبلیغ و در رزمایش (مانور) تمرین گردد.

۱- **حوادث هسته ای:** در پی استفاده از بمب هسته ای در تهاجم آمریکا به شهرهای هیروشیما و ناکازاکی در ژاپن و کشته و زخمی شدن هزاران نفر، ترس و وحشت ناشی از تهاجم هسته ای نیز در کشور ها بالا گرفته است. تشعشعات ناشی از انفجارهای هسته ای می توانند در سطحی گسترده باعث کشته و مجروح شدن انسان ها و ایجاد عواقب مزمن ژنتیکی و سرطان ها گردند. استفاده گسترده از این سلاح به صورت رقیق شده، در جریان جنگ اخیر آمریکا و متحدانش علیه عراق مشاهده می شود.

۲- **حوادث نفت و مواد خطرناک:** کشور ما به دلیل نفت خیز بودن و توسعه سریع صنایع مختلف از جمله پتروشیمی و صنایع تولید مواد مختلف شیمیایی، می تواند در معرض حوادث عمدی مرتبط با نفت مواد خطرناک باشد. تهاجم دشمن به کارخانجات شیمیایی اطراف و درون شهرها و یا تهاجم به لوله های نفت و گاز می توان آسیب های جدی به کشور وارد نماید. این حوادث می توانند توسط ایادی داخلی دشمن سازماندهی و اجرا گردد. ماده خطرناک به هر ماده جامد، مایع یا گاز گفته می شود که می تواند به انسان، دیگر موجودات زنده ، اموال و محیط زیست آسیب بزند. این مواد می توانند رادیو اکتیو، شعله ور شونده، منفجره، سمی، سوزاننده، خطر دار بیولوژیک، اکسید کننده، خفه کننده، آسیب زا و حساسیت زا باشد.

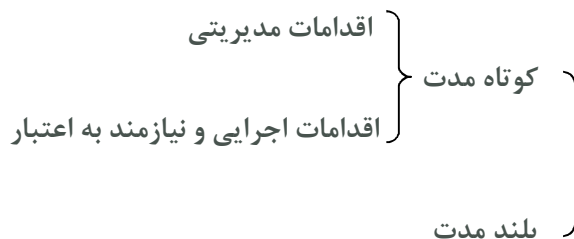
ب-۶/۱) پیش بینی الزامات و روش های تداوم خدمات و تولید در شرایط تهدیدات نظامی

در این بخش برنامه ریزی برای گام های لازم جهت شناسایی اثرات احتمالی حوادث جنگی، پیش بینی راهبردهای فعال بازیابی خدمات و تولید، برنامه بازیابی و تداوم خدمات و تولید زیر ساخت برداشته می شوند و شامل اجزای زیر است:

- تدوین و اجرای سامانه فرماندهی و مدیریت حوادث خاص دستگاه
- تعریف و تفویض اختیارات از پیش تعریف شده
- تدوین فرایند و گام های هر اقدام در زمان بحران
- تعیین مکان مراکز فرماندهی عملیات اصلی و جایگزین
- تعیین فضاهای فیزیکی پایه و جایگزین امن برای ادامه فعالیت ها
- افزایش سطح نگهداری در اسناد حیاتی در شرایط بحران با برنامه ریزی مناسب
- برنامه ریزی مناسب برای حفاظت از منابع، (اعم از نیروهای انسانی - تجهیزات - تولیدات)
- پیش بینی بسته های راهکار و اقدامات و ویژه جهت تداوم خدمات و تولیدات
- پیش بینی تجهیزات و امکانات و جایگزینی آنها در زمان بحران و قطع وابستگی به دیگر زیرساخت ها
- سازماندهی مناسب منابع، نیروی انسانی، دستگاه های معین و مشارکت مردمی

ب-۱/۷) ارائه راهکارهای کاهش آسیب پذیری ها

راهکارها در دو بخش کوتاه مدت و بلند مدت ارائه می گردد:

اولویت اقدامات کوتاه مدت برطرف نمودن آسیب پذیری هاست.

اقدامات بلند مدت در قالب برنامه های جاری سالانه با اعتبار مصوب در سطوح مدیریتی است که با پیشنهاد به سازمان پدافند غیرعامل تأیید و دنبال می گردد.

در این بخش طی مراحل زیر فهرستی از راهکارهای کاهش آسیب پذیری های دستگاه ارائه می گردد:

۱- شناخت اهداف دارای اهمیت در زیرساختها

۲- طرح ریزی و برنامه ریزی مناسب برای انجام اقدامات لازم

۳- اجرای برنامه های کاهش آسیب پذیری و حفاظت زیرساخت ها که موارد زیر نمونه هایی از آن است:

- رعایت اصول آمایش سرزمین و مکان یابی مناسب.
- رعایت اصل پراکندگی
- توزیع عملکردها
- رعایت اصول کوچک سازی و ارزان سازی.
- مقاوم سازی، استحکام و ایمن سازی سازه ها.
- احداث پناهگاه و تونل (اماکن امن) و یا تعیین نقاط امن در هر بخش به جهت حفاظت از تجهیزات حیاتی
- موازی سازی اقدامات و پیش بینی جایگزینی های لازم در صورت انهدام تجهیزات و امکانات
- قابلیت ترمیم سریع.
- پدافند سایبری جهت حفاظت از اطلاعات شبکه ای و امنیت فضای IT
- حفاظت از اطلاعات طبقه بندی شده و اسناد و مدارک
- استفاده از تکنولوژی به صورت هدفمند و جهت دار با توجه به نقاط ضعف و قوت آن
- کاهش امکان تحقق تهدید.
- بهره گیری از پدافند غیر عامل به نحوی که بازدارندگی را در پی داشته باشد.
- کاهش وابستگی زیرساخت به زیرساختهای دیگر یا وابستگی به محصولات وارداتی
- رعایت اصل جایجایی در زیرساختهایی که این امکان وجود دارد.
- چند منظوره سازی.

۴- ارزیابی اثر بخشی اقدامات و راهکارهای کاهش آسیب پذیری زیرساخت ها براساس چک لیست های استاندارد

ب-۸/۱) فعالسازی سامانه فرماندهی - هماهنگی و عملیاتی مدیریت بحران

در این سامانه اقدامات زیر باید پیش بینی و اجرا گردد:

با توجه به سناریوهای تهاجم دشمن به زیرساختها کلیه نقش ها و قابلیت های لازم برای اداره صحنه بحران پیش بینی گردیده و بسته های عملیاتی و آموزشی توسط آنها پیشنهاد شود.

- طراحی و استقرار سامانه فرماندهی حادثه در هر یک از زیرساخت ها
- طراحی و استقرار سامانه مدیریت بحران در هر یک از زیرساخت ها
- طراحی و استقرار سامانه مدیریت بحران در هر یک از مجموعه های مرتبط با دستگاه
- فعال سازی کمیته های هماهنگی در سطح مراکز و در بخش های مرتبط
- تهیه چارت سازمانی و تعیین مسئولیت های اعضا
- استخراج وظایف تمام اعضای ذیربط و آموزش آنها به صورت دوره ای
- تشکیل کارگروه های تخصصی ، علمی و کاربردی جهت پشتیبانی از تصمیمات و اخذ تدابیر صحیح

تجربیات وقوع بحران ها نشان می دهد هر چند سازمان ها و مؤسسات امدادی دولتی و غیردولتی آمادگی کافی و لازم برای حضور و اقدام به موقع در صحنه های آسیب ناشی از بلایا و سوانح را دارا باشند به دلایل مختلف از جمله ناتوانی مدیریت های ملی منطقه ای و سازمانی، عدم وجود هماهنگی بین بخشی و درون بخشی، فقدان برنامه مدون کارآمد و اثربخش، تعریف نشدن سامانه فرماندهی در سازمان ها، نامشخص بودن حدود و اختیارات سازمانی و عدم وجود فرماندهی متمرکز با بحران احساس ضعف و ناتوانی وجود داشته باشد. جهت مدیریت حوادث و بحران های بزرگ نیاز به طراحی سامانه ای است که بتواند صحنه حوادث بزرگ را به اجزای مشخص و تعریف شده تقسیم و آنها را قابل مدیریت نماید. سامانه فرماندهی حادثه بر مبنای اصول پایه ای بنا شده است که از طرفی موجب اطمینان یافتن از به کار گیری مؤثر منابع و از سویی دیگر باعث کاستن از اختلالات در سیاستگذاری ها و عملیات سازمانهای پاسخگو می گردد. بنابراین سامانه فرماندهی حادثه اشاره شده ترکیبی از تسهیلات، تجهیزات، کارکنان، روند ها و ارتباطات می باشد که تحت یک ساختار سازمانی معمول عمل می کند و برای کمک به مدیریت منابع در طول حوادث مشخص می شوند. حفظ ایمنی امدادگران در صحنه حادثه، رسیدن به اهداف تاکتیکی حادثه و استفاده کارآمد از منابع از دیگر اهداف این سامانه است.

سامانه فرماندهی عملیاتی مدیریت بحران باید دارای اجزای زیر بوده و برای هر جز باید دستورالعمل اجرایی نوشته شود.

- حوزه هماهنگی و فرماندهی مدیریت بحران (با توجه به اصل وحدت فرماندهی)
- حوزه عملیاتی حمل و نقل و ترابری
- حوزه عملیاتی ارتباطات و مخابرات
- حوزه عملیاتی اقدامات عمومی و مهندسی
- حوزه عملیاتی امداد و نجات، تخلیه جمعیت و اسکان اضطراری
- حوزه عملیاتی بهداشت و درمان
- حوزه عملیاتی تأمین مواد اولیه ضروری برای دستگاه
- حوزه عملیاتی تأمین سوخت
- حوزه عملیاتی تأمین نظم و امنیت
- حوزه عملیاتی رسانه و اطلاع رسانی
- حوزه بازسازی و بازتوانی
- حوزه عملیاتی ارائه تداوم خدمات و تولیدات به مردم در زمان بحران

ب- ۹/۱) سازماندهی اضطراری و مضاعف نیروها برای ایفای نقش امدادی در شرایط بحران (دفاع غیرعامل در شرایط جنگ)

حفاظت شهروندان در مقابل خطرات ناشی از جنگ و دیگر بلایا، کمک به افراد برای بازیابی از عواقب حوادث، فراهم نمودن شرایط لازم برای بقای افراد در زمان وقوع آنها باید مورد توجه قرار گیرد. تأکید اصلی در این سامانه بر جلب مشارکت نیروهای مردمی و آموزش و سازماندهی آنان برای شرایط جنگ است. این سامانه باید به دقت نحوه جذب، آموزش و سازماندهی مردم را مشخص نماید. نیروهای مقاومت بسیج دستگاه می توانند در این زمینه نقش اساسی و محوری را بر عهده گیرند.

آموزش و سازماندهی نیروهای مردمی یا کارکنان هر دستگاه می تواند در راستای انجام اقدامات زیر صورت می پذیرد:

- هشدار،
- تخلیه،
- مدیریت اسکان
- مدیریت قطع برق و خاموشی،
- امداد و نجات،
- خدمات پزشکی شامل کمک های اولیه ،
- ارتقای وضعیت روحی و روانی

- شناسایی و علامت گذاری مناطق خطر، آلودگی زدایی و اقدامات حفاظتی مشابه،
- برنامه ریزی برای اسکان اضطراری و تهیه اقلام ضروری زندگی،
- حراست و برقراری نظم و امنیت در منطقه آسیب دیده،
- ترمیم اضطراری امکانات عمومی الزامی،
- خارج نمودن اضطراری منطقه از اجساد،
- اطفای حریق
- کمک به حفظ لوازم مورد نیاز برای ادامه حیات و ...
- تأمین امنیت و حفاظت از دستگاه ، اسناد و مدارک، نیروی انسانی و

ب-۱۰/۱) آموزش همگانی مدیریت بحران و وظایف هر فرد در مدیریت بحران

در این بخش به آموزش همگانی مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی برای شرایط جنگ پرداخته می شود. هدف از آموزش همگانی، آگاه نمودن کارکنان و مدیران حوزه دستگاه نسبت به خطراتی است که با آن مواجه می شود. قدرتمند نمودن آنها برای مشارکت در توسعه استراتژی های مدیریت حوادث و آگاه نمودن آنها نسبت به فعالیتهای مناسب در حوادث مختلف و سازمان هایی که می توان برای کمک به آنها مراجعه نمود، است.

آموزش همگانی در مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی به صورتی نظام مند گام های زیر را برای طراحی نظام آموزش همگانی مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی طراحی می نماید:

- آنالیز نیازهای آموزشی.
- طراحی برنامه آموزشی.
- تهیه دستورالعمل های آموزشی.
- اجرای برنامه های آموزشی.
- اعتبار بخشی برنامه های آموزشی.
- امکان پیاده سازی برنامه های آموزشی در عمل

ب-۱/۱۱) آموزش تخصصی مدیریت بحران و دفاع غیرعامل عناصر مسئول

در این بخش از سامانه به آموزش تخصصی در حوزه مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی پرداخته می شود. هدف از آموزش تخصصی در مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی، توانمندسازی پرسنل مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی برای انجام فعالیت هایی که به آنها واگذار شده است، آموزش های تخصصی می توانند کوتاه مدت یا طولانی مدت باشند.

آموزش تخصصی در مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی به صورتی نظام مند گام های زیر را برای طراحی نظام آموزش تخصصی مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی طراحی می نماید:

- آنالیز نیازهای آموزشی تخصصی کارکنان برابر طرح مصوب مدیریت بحران
- طراحی برنامه آموزشی تخصصی کارکنان، مسئولین و مدیران
- تهیه دستورالعمل های آموزشی تخصصی
- اعتبار بخشی برنامه های آموزشی
- تهیه جدول و تقویم آموزش ها و تداوم آن ها
- پیش بینی مفاهیم مدیریت بحران در آموزش ها.

ب-۱/۱۲) اجرای رزمایش و آموزش یکانی و ارزیابی آمادگی دستگاهی

در این بخش از سامانه مدیریت بحران، الگوی تدوین ارتقاء آمادگی با انجام رزمایش ها و مانورهای آمادگی ارائه می شوند. این رزمایش ها را می توان در سه دسته تعریف نمود.

➤ دستگاهی.

➤ دستگاهی با مشارکت سایر رده ها (استاندارها).

➤ به صورت ملی و پوشش همه جانبه.

رزمایش یک روش متداول برای پایش و ارزشیابی بخش های مختلف یک زیرساخت و انجام تمرین است که می توان برای آزمایش جنبه های زیر از آن استفاده کرد:

➤ طرح های حوادث براساس تقسیم بندی های ذیل - حوادث کالبدی - حوادث غیر مترقبه - حوادث

ناشی از وقوع تهدید

➤ رویکردهای مدیریت حوادث براساس ۱- خود اتکایی ۲- استفاده از سایر ظرفیت ها.

➤ آموزش عمومی و تخصصی.

➤ ارتباطات.

➤ پشتیبانی و

مانور یک نوع تمرین برای پرسنل صف و ستادی برای مقابله در برابر انواع بحران ها است. چون شیوع جنگ و حوادث مشابه در یک منطقه ممکن است کم باشد، این عامل باعث می شود که افرادی که با مدیریت بحران در این شرایط درگیر هستند کمتر بتوانند مهارت های خود و پرسنل خود را چک کنند. انجام مانور در اصل برای ارزیابی میزان اثر بخشی و کارایی برنامه مقابله و آمادگی یک جامعه برای شرایطی اعم از حوادث طبیعی یا وقوع تهدید استفاده می شود.

هدف از تدوین سند مانور و تمرین در مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی، طراحی نظام اجرای مانور و رزمایش برای آماده نمودن نیروهای انسانی و جامعه جهت حوادث و بحران ناشی از جنگ می باشد.

در این سامانه به موارد زیر پرداخته می شود:

* **ارزیابی نیاز:** باید نیاز به رزمایش در جهات مختلف بررسی گردد. یعنی مشخص گردد که رزمایش برای رفع چه نیازی و با چه فرضیه ای انجام می شود.

* **تحلیل و تعیین اهداف رزمایش:** بر اساس نوع نیاز، اهداف و نتایج مورد انتظار از رزمایش مشخص می شوند.

* **طراحی رزمایش:** سطح نوع و بزرگی رزمایش در این مرحله مشخص می شوند.

* **مرحله اجرای رزمایش:** بر اساس نیاز و سطح بندی انجام شده هر مرحله پیش بینی و تعیین می شود.

* **تشریح نتایج رزمایش ستادی:** همه شرکت کنندگان در رزمایش به صورت ستادی دور هم جمع می شوند تا درباره نوع و میزان موفقیت و ناکامی های رزمایش بحث کنند و پیشنهادات خود را برای نوشتن برنامه بهتر ارائه نمایند.

* **تثبیت نتایج رزمایش:** نتایج حاصل از مرحله تشریح نتایج رزمایش، پیگیری شده و در برنامه لحاظ می گردند. گاهی لازم می شود که برای حصول اطمینان از تثبیت برنامه ها، یک رزمایش دیگری انجام گردد.

(جهت اطلاع از نحوه پیاده سازی و اجرای رزمایش به دستورالعمل رزمایش های پدافند غیرعامل، تهیه شده توسط سازمان پدافند غیرعامل کشور مراجعه شود.)

ب-۱/۱۳) ارزیابی اقدامات مدیریت بحران و دفاع غیر عامل

در این بخش از مدیریت بحران باید به ارائه الگویی برای تدوین سند ارزیابی مدیریت بحران و دفاع غیر نظامی در شرایط جنگ پرداخت. در این الگو به کلیه پارامترهای موثر در ارزیابی و کنترل عملکردها باید توجه گردد. ارزش وزنی و اهمیت هریک از پارامترها باید مشخص شود.

میزان اثرگذاری و بازدهی اقدامات مدیریت بحران	نحوه پیاده سازی اقدامات مدیریت بحران	اقدامات لازم در راستای مدیریت بحران	راه های کاهش آسیب پذیری	آسیب پذیری دستگاه	انواع تهدیدات قابل تصور	کد
					حمله موشکی به زیر ساختهای حیاتی و حساس	
					حمله موشکی به مناطق شهری (مسکونی و ...)	
					تهدیدات بیولوژیکی	
					تهدیدات شیمیایی	
					جنگ های روانی و رسانه ای	
					جنگ های سایبر و اطلاعات، EMPT، بمب های گرافیتی	
					تهاجم به منابع غذایی و محصولات کشاورزی کشور	
					حوادث هسته ای و رادیولوژیک	
					اقدامات تروریستی و خرابکاری	
					تهدیدات ناشی از نشت مواد شیمیایی و خطرناک	
					سایر حوادث فاجعه بار ملی	

ب-۲) مرحله مقابله و پاسخگویی

مرحله حین بحران از زمان وقوع حادثه یا قرار گرفتن در شرایط بحرانی شروع می‌گردد. بالعکس بحرانهای طبیعی در بحران‌های ناشی از جنگ و اقدامات مشابه، مدت این دوره به دلیل دخالت مستقیم اراده انسان در شکل‌گیری و تداوم آن ممکن است بسیار طولانی باشد. اما به هر حال اقدامات مقابله، پاسخگویی و امدادرسانی (خدمات اضطراری) حتی برقراری نظم و امنیت در صحنه در صورتی که براساس اقدامات و آمادگی‌های ایجاد شده در زمان قبل از بحران انجام گیرد بهترین نتیجه را در پی خواهد داشت.

اقدامات این بخش از فرآیند مدیریت بحران به منظور به حداقل رساندن میزان خسارات، نجات جان انسان‌ها، کاهش اثرات مخرب حادثه و جلوگیری از هم‌افزایی سایر حوادث ایجاد می‌شود. در این مرحله معمولاً به فعالیتهایی که اثرات مستقیم و کوتاه مدت یک حادثه را مد نظر قرار می‌دهد توجه می‌گردد. عملیات مقابله شامل اطلاع‌رسانی، هشدار، جستجو، نجات و امداد، بهداشت، درمان، تأمین امنیت، حفاظت اموال و دارایی‌ها و تأمین نیازهای اساسی است. باید توجه داشت پایه و اساس مدیریت صحیح و اصولی بحران دستگاه‌ها (نظامی و حتی طبیعی) و بعبارتی تسهیل مدیریت بحران مرهون توجه به اصول پدافند غیرعامل و اقدامات پیش‌رو، در مرحله قبل از وقوع بحران است. با وجود این، بسته به نوع، سطح و ماهیت حادثه منجر به بحران ناشی از عملیات نظامی دشمن اقدامات زیر را می‌توان در دستور کار قرار داد:

- ❖ عملیاتی نمودن سامانه فرماندهی و کنترل حادثه
- ❖ فعال نمودن سیستم های ضد بحران، برقراری نظم و امنیت
- ❖ امداد و نجات سریع بمنظور از دست ندادن زمان طلائی
- ❖ ارزیابی سریع اولیه از شدت و وسعت حادثه و تلفات و خسارات احتمالی
- ❖ آوار برداری و باز گشائی معابر اصلی بسته به ماهیت بحران
- ❖ اسکان موقت آوارگان و دفن بهداشتی فوت شدگان
- ❖ فعال سازی سامانه عملیاتی بیمارستان های صحرائی
- ❖ حداکثر استفاده از ظرفیت های بسیجی و مردمی برای امداد رسانی اولیه
- ❖ تلاش برای تداوم تولید و ارائه خدمات و اقلام ضروری در خلال بحران
- ❖ بکار گیری صحیح رسانه ها برای هدایت مردم و عملیات امداد رسانی
- ❖ بررسی و برآورد خسارات و تلفات حادث

ب-۳) مرحله بازیابی

در این مرحله همه تلاش ها به سمت بازسازی و بازتوانی بوده و اقداماتی جهت بهبودی و توسعه انجام می گیرد. بازسازی شامل کلیه اقدامات لازم و ضروری پس از وقوع بحران است که برای بازگرداندن وضعیت عادی به مناطق آسیب دیده با در نظر گرفتن ویژگی های توسعه پایدار، ضوابط ایمنی، مشارکت های مردمی و مسائل فرهنگی، تاریخی، اجتماعی منطقه آسیب دیده انجام می گیرد. بازتوانی نیز شامل مجموعه اقداماتی است که جهت بازگرداندن شرایط جسمی، روحی، روانی و اجتماعی آسیب دیدگان به حالت طبیعی به انجام می رسد.

۱. سامان دهی امور زیر بنایی مردم
۲. اداره وضعیت بعد از بحران
۳. آرامش بخشی به جامعه و مردم
۴. بازسازی و بازگشت به وضع اولیه
۵. مطالعه نقاط قوت و ضعف و درس های آموخته از حادثه
۶. ثبت تجارب

ضمیمه یک:

چارچوب چگونگی تدوین سناریو برای تصویرسازی تهدیدات و انجام رزمایش ها

نکته: این چارچوب بسته به وضعیت دستگاه و زیر ساخت متفاوت بوده و می بایست براساس ارزیابی تهدیدات، آسیب پذیری ها و ریسک مجموعه طراحی و تدوین گردد.

موضوع:

احتمال حملات موشکی - هوایی به زیرساخت های عمده

عنوان سناریو:

جنایت تاریک

هدف از تدوین سناریو:

- اتخاذ تصمیم گیری کوتاه، میان و بلندمدت برنامه های پدافند غیرعامل
- ارتقای آمادگی دستگاه ها در برابر تهدیدات متصوره
- ایجاد برنامه ریزی مدون و راهبردهای پابرجایی زیرساخت ها
- شناخت آسیب پذیری، آسیب ها و پیامدهای ناشی از وقوع تهدید
- تصویرسازی شفاف برای درک درست شرایط و تغییرات محیطی تهدیدات

قلمرو موضوعی سناریو:

قلمرو موضوعی سناریو برخی از زیرساخت های عمده کشور نظیر حوزه های انرژی، ارتباطات، گاز، برق، هسته ای و... می باشد.

گروه های هدف مقابله با سناریو:

گروه های هدف عبارتند از مسئولین و کارشناسان فنی و تخصصی زیرساخت هایی نظیر گاز، برق، هسته ای و ارتباطات و ... که درگیر سناریو خواهند بود و شامل دو دسته و با تفکیک وظیفه و مأموریت کلی به شرح زیر توضیح اقدامات سیاسی و اقدامات پیشگیرانه و پدافند غیرعامل در هر بخش داده شود:

دوره بازبینی سناریو:

۶ تا ۱۲ ماه

دشمن:

با توجه به اوضاع بین‌المللی و شرایط منطقه‌ای، اسرائیل با چراغ سبز آمریکا و تحت حمایت‌های این کشور به عنوان مجری این سناریو مطرح خواهد بود که در ادامه اجرای سناریو، آمریکا نیز وارد عمل شده و با استفاده از فرصت‌های منطقه‌ای که برای خود ایجاد نموده اقدامات عملیاتی و تهاجمی خود را گسترش خواهد داد.

هدف دشمن:

هدف دشمن در طراحی این سناریو، تحت فشار گذاردن ایران برای پذیرش خواسته‌های نامشروع خود و اعمال سیاست‌های استکباری برای اجرای اهداف راهبردی در منطقه خاورمیانه باشد.

راهبرد دشمن:

- اخلال در روند دستیابی ایران به توان هسته‌ای صلح‌آمیز و فناوری روز
- استفاده از فضای ملتهب به وجود آمده در تأمین خواسته‌ها از جمله حمایت از رژیم صهیونیستی اسرائیل
- به انحراف کشاندن افکار عمومی جهانی از جنبش وال‌استریت به سمت ایران
- تحت فشار قرار دادن حاکمیت و نظام جمهوری اسلامی برای تأمین خواسته‌ها
- ایجاد بی‌ثباتی و هرج و مرج در کشور

سناریوهای مرتبط با راهبرد:

حمله نقطه‌ای با رویکرد تنبیهی در زمان محدود، گستره مختصاتی مشخص و بسته به شرایط با شدتی متغیر خواهد بود.

نتایج قابل پیش‌بینی:

- اخلال داخلی: تحت تأثیر قراردادن جنبش‌های بیداری اسلامی در منطقه

- اخلال خارجی: تحت فشار قراردادن گروه‌های وابسته به ایران در منطقه از جمله حزب‌ا... لبنان

تهدیدات مورد نظر:

تهدیدات مورد نظر از نوع سخت، نرم و امنیتی و بسته به شرایط اجرای ترکیبی آن محتمل می‌باشد که قبل از پیاده‌سازی آن و با هدف اقناع افکار عمومی یک جنگ رسانه‌ای ضمیمه آن خواهد شد.

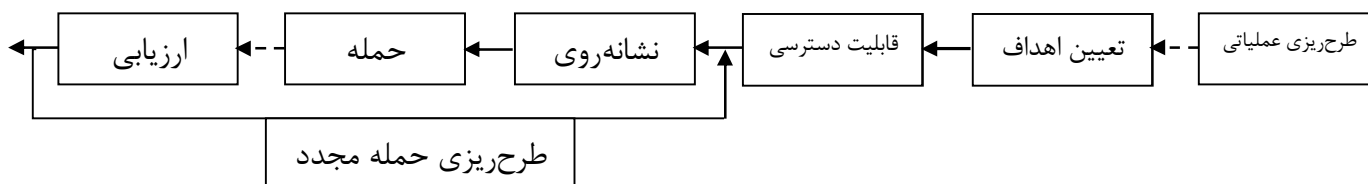
امکان‌پذیری سناریو:

با عنایت به فضای به وجود آمده توسط آمریکا مبنی بر ایران هراسی در منطقه و سطح بین‌المللی امکان تحقق سناریو با توجه به اقداماتی که دشمن در چند سال اخیر انجام داده محتمل خواهد بود.

فرضیه‌های سناریو:

- انجام عملیات تروریستی، بمب‌گذاری در خطوط انتقال انرژی نظیر گاز، نفت و برق
- حمله موشکی به زیرساخت‌های اساسی نظیر مراکز هسته‌ای، پالایشگاه، فرودگاه و نیروگاه‌های برق و ...
- حمله سایبری به زیرساخت‌های حیاتی، حساس و مهم و اختلال در ارائه خدمات و تولیدات
- ایجاد جو نارضایتی عمومی و برپایی تظاهرات و اغتشاشات خیابانی و حمله به مراکز دولتی
- بهره‌گیری همزمان از ترکیبی از فرضیه‌های فوق (سناریوی ترکیبی)

الگوریتم تهاجمی دشمن در سناریو:

اهداف مورد تهاجم:

با توجه به اهمیت موضوع و بهانه‌تراشی دشمن در سطح جهانی در این خصوص، زیرساخت‌های عمده کشور مورد نظر خواهند بود.

دلایل انتخاب زیرساخت:

- میزان اهمیت این زیرساخت‌ها در قوام حاکمیت و اداره جامعه
- میزان اثرگذاری مستقیم این زیرساخت‌ها در زندگی مردم
- میزان تحمیل هزینه‌های اقتصادی به حاکمیت و نظام
- میزان تأثیر روانی آن بر باورهای مردمی در حمایت از دولت و حاکمیت

بررسی زیرساخت‌ها:

- اهمیت
 - به عنوان سرمایه‌های کلیدی کشور و نماد پیشرفت ایران
- آسیب‌پذیری
 - وجود آسیب‌پذیری ذاتی در زیرساخت‌های اساسی
 - عدم توجه به آمایش سرزمین در مکان‌یابی زیرساخت‌ها، عدم رعایت ملاحظات پدافندی، وابستگی شدید به زیرساخت‌های مورد اشاره در بخش‌های مختلف کشور به یکدیگر
- عمق اثرگذاری
 - اثرگذاری اقتصادی ← خیلی زیاد
 - اثر سیاسی ← خیلی زیاد
 - اثر روانی ← خیلی زیاد

ترسیم تهاجم:

- نوع حمله ← هوایی، موشکی، تروریستی
- ابزار حمله ← بمب GBU-۲۹، موشک کروز، بمب جاسازی شده
- زمان حمله ← شب، محدود
- مدت تداوم حمله ← بسته به واکنش کشور، متغیر خواهد بود.
- شدت حمله ← زیاد، رویکرد انهدامی
- فضای حمله ← در سکوت خبری و رسانه‌ای
- زمان بازتولید حمله ← بسته به نتایج حمله در مرحله اول دارد.

شعاع آسیب:

- انسان ← در شعاع ۵۰ متری تلفات، شعاع ۲۰۰ متری جراحات
- ابنیه و تأسیسات ← در شعاع ۱۰۰ متری انهدام، در شعاع ۲۰۰ متری تخریب نسبی
- محیط زیست ← در شعاع ۱۰۰ متری تخریب، در شعاع ۲۰۰ متری آتش‌سوزی پراکنده

شدت خسارات، تلفات و مدمات

- خسارات وارده ← انهدام بخش‌های اصلی و فرآیندی در زیرساخت‌های عمده
- تلفات وارده ← کشته شدن متخصصان و نیروی انسانی زیرساخت‌ها
- مدمات وارده ← بحران ناشی از آلودگی صنعتی و اثر منفی روانی در جامعه

پیامدها

پیامدهای این سناریو محسوس، قابل تسری و بحران‌زا خواهد بود که مصادیق آن عبارت است از:

- اختلال در روند تولید و توزیع
- تحمیل هزینه‌های فنی جهت بازسازی زیرساخت‌های اساسی
- ایجاد بحران در تداوم خدمات بخش‌های مختلف کشور به ویژه در شهرها و کارخانجات صنعتی
- هم‌افزایی خطرات ناشی از نشر آلودگی صنعتی به صورت محدود در سطح شهرها و مراکز صنعتی
- تخریب ابنیه، تأسیسات و تجهیزات کلیدی و تجدیدنپذیر

بازگشت‌پذیری:

- هزینه وقفه فعالیت ← متوسط
- زمان بازگشت پذیری ← چند ماه
- تعمیر تجهیزات ← به دشواری
- امکان جایگزینی ← به سختی

ضمیمه دو:

دسته بندی آثار و پیامدهای احتمالی عمومی و اختصاصی ناشی از تهاجم به زیر ساخت های کشور

۱- آثار اقتصادی اجتماعی مرتبط با عدم استمرار تولید و ارائه خدمت در زیر ساخت ها

عدم حضور فعال نیروی انسانی صنایع و تاسیسات حیاتی کشور به دلیل ترس از حملات دشمن به شهرها و مراکز حیاتی، کاهش مواد اولیه ورودی به صنایع و اختلال در فرایند تولید به دنبال تهاجم دشمن مانع استمرار تولید و ارائه خدمت در مراکز فوق الذکر می گردد. نمونه هایی از آثار اجتماعی و اقتصادی ناشی از عدم استمرار تولید و ارائه خدمات در زیر ساخت ها شامل موارد زیر هستند:

- قطع برق در تاسیسات و شهرهای کشور
- قطع آب
- قطع سوخت رسانی (گاز و نفت و بنزین و گازوئیل)
- از کار افتادن سامانه های پدافند هوایی، زمین به زمین و ساحل به دریا و ...
- از کار افتادن مراکز تصمیم گیر نظامی و سیاسی کشور
- قطع ارتباطات مخابراتی
- قطع اطلاع رسانی صدا و سیما و مطبوعات به مردم و گسترش شدید شایعات.
- قطع کنترل های راداری و تهاجم آسان تر دشمن به مناطق مختلف کشور
- قطع فعالیت های اقتصادی در بانک ها و بازار سرمایه
- از کار افتادن فرودگاه ها و دیگر سامانه های حمل و نقل درون و برون شهری و بین المللی مانند فرودگاه ها، راه آهن، مترو و کشتی رانی
- کاهش خدمات رسانی مراکز بهداشتی درمانی مانند بیمارستان ها، اورژانس ها و انتقال خون
- کمبود شدید دارو و تجهیزات پزشکی
- شیوع و گسترش بیماریهای واگیر و ضعف در کنترل بیماریهای غیر واگیر به دلیل ضعف عملکرد مراکز درمانی و دارویی دولتی و خصوصی
- کمبود مواد غذایی و افزایش پدیده های احتکار و گران فروشی و درانتها قحطی مواد غذایی.

۲- آثار ناشی از تهاجم مستقیم دشمن به زیر ساخت ها (صحنه حادثه)

در پی تهاجم به تاسیسات و زیر ساخت ها کشور، حوادثی در محل برخورد سلاح های تهاجمی دشمن ایجاد می شوند که می توانند شامل موارد زیر باشند:

- آتش سوزی
- کشته و مجروح شدن افراد
- قطع راه های مواصلاتی به زیر ساخت و فلج شدن ترابری
- قطع مخابرات
- قطع آب و برق و سوخت رسانی به زیر ساخت
- قطع فرایند تولید به دلیل عدم پشتیبانی منابع و صدمات زیربنایی و مهندسی
- پخش مواد خطرناک شیمیایی، بیولوژیک یا هسته ای در منطقه
- نا امنی شدید در اطراف و محل زیر ساخت
- گسترش شایعات به دلیل عدم اطلاع رسانی کافی و شکل گیری درگیری های داخلی
- اقدامات دشمن در جهت بزرگ نمایی حادثه و ایجاد جنگ روانی در کشور با روش های تبلیغاتی و رسانه ای
- گسترش اقدامات جاسوسی در منطقه توسط دشمن برای کسب اطلاعات دقیق از مراکز مورد تهاجم با استفاده از ایادی داخلی و سازمان های بین المللی

۳- آثار اختصاصی ناشی از عدم تداوم تولید و ارائه خدمات در زیر ساخت های کشور

در پی تهاجم به هر یک از زیر ساخت های حیاتی، حساس و مهم کشور، آثار اختصاصی ناشی از قطع تداوم تولید یا ارائه خدمات در آن زیر ساخت رخ می دهند. به طور مثال به دنبال تهاجم به مراکز اصلی صدا و سیما در تهران و استان ها، اطلاع رسانی شفاف و دقیق به مردم دچار اشکال شده و گسترش شایعات اوج می گیرد. یا به دنبال تهاجم به زیر ساخت های مخابراتی، ارتباط بین مردم با هم و مردم با مراکز سیاسی و همچنین ارتباط مراکز سیاسی با هم دچار اشکال خواهد شد.

نکات لازم در تهیه سناریوهای تهاجم دشمنان علیه جمهوری اسلامی ایران بنابر مورد

- مراکز مورد تهاجم (مرکز کشور نظیر تهران، اصفهان، اراک، نطنز؛ نوار غرب کشور؛ جنوب کشور و حاشیه خلیج فارس و دریای عمان و بوشهر و ...)
 - اهداف احتمالی مورد هجوم دشمن نظیر مراکز هسته‌ای، سامانه‌های پدافند هوایی مؤثر در اقدام نظامی، مراکز و زیر ساخت‌های حیاتی، حساس و مهم کشور و دستگاه‌ها
 - محدوده استقرار و گسترش دشمن مانند اقیانوس هند و دریای عمان و خلیج فارس، دریای سرخ، اب‌های بین‌المللی و سایر پایگاه‌های آمریکا در سایر نقاط دنیا با لحاظ شرایط دور ایستا در جنگ‌های نسل جدید
 - مدت تهاجم
 - بررسی شرایط داخلی
- به جهت وجود ارتباط و وابستگی زیرساخت‌ها با یکدیگر تهاجم به یک زیرساخت می‌تواند آثار عمومی و اختصاصی را به دنبال داشته باشد.

چگونگی مدیریت پیامدهای حوادث سناریوهای مختلف

در این بخش باید پیامدهای وقوع هر تهدید بر هر سرمایه توسط درخت رویداد شناسایی و سناریوهای رو به جلو پیش‌بینی و توسعه یابند. تحلیل رخداد، بدترین حالت معقول ناشی از یک حمله را تعریف می‌کند. این مرحله به طراحی، چیدمان و عملکرد زیرساخت به منظور تعریف رخداد ممکن توجه دارد. همچنین تأثیرات مالی که در نتیجه سناریوهای گوناگون ایجاد می‌شود، نیز بررسی می‌گردد. به غیر از پتانسیل‌های ایجاد رخداد‌های جدی مخاطره‌آمیز مابقی پتانسیل‌های ایجاد خطر قابل اغماض هستند. برای ارزیابی و مدیریت خطر، بدترین حالت ممکن برای سناریوهای خاص باید تخمین زده شود. در تحلیل‌هایی که دانش مورد نیاز در تصمیم‌گیری‌های دستگاه‌های اجرایی را بهبود می‌بخشند، دارایی و سناریوهای بسیاری که رخداد بالقوه جدی ندارند باید حذف شوند.

شناسایی رخداد شامل تعیین خطرات مربوط به یک دارایی و رخداد خاص خسارات می‌باشد. پیامدها باید در حوزه‌های مختلف از جمله نیروی انسانی، اقتصادی و زمان بررسی گردند.

لیست زیر نمونه ای از رخدادهایی است که باید مورد توجه قرار گیرند:

- ❖ رخداد امنیت و سلامت نیروی انسانی
- ❖ فشار و خسارت اقتصادی
- ❖ فشارهای محیطی
- ❖ فشارهای اجتماعی و سیاسی
- ❖ قطع ارتباط فرماندهی و فشارهای امنیت ملی
- ❖ خسران محصولات و قابلیت های استمرار فعالیت و خدمات
- ❖ اثرات زیان بار بر ارزش اعتبار
- ❖ اطمینان عمومی و کاهش آستانه مقاومت مردمی
- ❖ فشارهای روانی

باید به انواع رخداد و تعاریف مناسب آن ها بر روی بخش ها یا سرمایه های مورد تحلیل توجه شود. در برخی بخش ها، اثرات قابل سنجش فوری (مثل از دست دادن توان عملیاتی) وجود دارد که بدون تبدیل آنها به معیار رایج مثل خسارات مادی، قابل مقایسه با سایر بخش ها نیستند. سایر رخدادهای توسط کمیت با هم مقایسه می شوند. یک توضیح مکتوب برای هر نوع اثر باید تهیه شود و رخدادهای باید توسط مقیاس های مناسب کمی شوند.

موارد زیر راهنمایی برای اندازه گیری و گزارش رخدادهای می باشند.

۱- در سطح سرمایه و دارایی، رخداد سلامت و امنیت افراد باید بصورت تعداد تلفات آنی و تعداد صدمات جدی بیان شوند. ارزش یک اثر از بعد سلامت و امنیت نیروی انسان برای یک سناریوی خاص اندازه گیری می شود اما تخمین تجهیزات بطور دقیق کار مشکلی است و بنابر این راحت ترین راه موجود استفاده از یک مقیاس برای نشان دادن حدود تلفات و صدمات است.

۲- اثرات اقتصادی باید بصورت واحدهای ریالی بیان شوند. اثرات باید به بیشتر از مقدار تولید شده در محاسبات جزئی تقریب زده شود. خسارات مشمول این بخش محدود به هزینه های مستقیم زیرساخت مربوطه نمی شود.

۳- اثرات اجتماعی- سیاسی باید در یک ساختار مشروح به اندازه ای که مدیر زیرساخت سرمایه متوجه فشارهای بالقوه شود، بیان گردد. تغییراتی که ممکن است در کشورهای همسایه و سایر کشورها در روابط با ما ایجاد شود در این فاز باید بررسی گردد.

۴- اثرات امنیت ملی باید در یک ساختار مشروح به اندازه ای که مدیر زیرساخت در حوزه دارایی و سرمایه متوجه فشارها شود بالقوه بیان گردد. اگر یک زیرساخت مورد نیاز صنعت نظامی را پشتیبانی می کند و یا بخشی از سامانه حمل و نقل است. باید بصورت درصدی از امکاناتی که این دارائی و سرمایه فراهم می کند در تخمین ذکر

شود. بعنوان مثال، اگر یک پالایشگاه در صدی از سوخت هواپیمایی یک نیروی هوایی را پشتیبانی می‌کند و یک حمله می‌تواند باعث توقف آن شود، خسارات وارد بر تولید و استمرار آن باید ذکر شود.

۵- تغییرات کیفی در زندگی عموم جامعه با سایر رخدادهای، قبل اثرات زیان با بر روی ارزش یک زیرساخت، فشار وارده بر اعتقاد و اعتماد عمومی، فشارهای روانی باید بصورت مشروح در اندازه‌ای که مدیر زیر ساخت سرمایه توانایی دارد، بیان می‌شود.

نکته مهمی که باید در این گام به آن توجه شود این است که بررسی گردد در اثر هر تهدید چه نیازهای جدیدی در سطح اجتماع پدیدار می‌شود و یا چه نیازهایی از منطقه‌ای به منطقه دیگر جابجا می‌شود این امر به ما کمک می‌نماید تا در مدیریت بحران، برنامه‌ها را طوری تنظیم نماییم که نیازهای ضروری مردم متناسب با وضعیت حاصل از تهدید، تامین گردد. به عنوان مثال اگر حمله‌ای به تهران صورت گیرد نیاز به بنزین بمنظور خروج از تهران به شدت افزایش می‌یابد، از سوی دیگر نیاز به وسایل حمل و نقل نیز بسیار چشمگیر می‌گردد و ما با ترافیک سنگینی در فرودگاهها و خروجی‌های شهر مواجه خواهیم شد. و نیز بدیل مهاجرت مردم به حواشی تهران ناگهان در آن مناطق نیاز به اقلام ضروری مثل نان افزایش می‌یابد در حالیکه آن مناطق قادر به تامین مایحتاج ضروری نخواهند بود.

بعضی از این موارد برای همه زیرساخت‌ها و دارائی‌ها کاربرد ندارند. استفاده از مقیاس‌های ثابت برای همه تجهیزات و بخش‌ها یک ویژگی کلیدی ارزیابی تهدید و ریسک خطر در زیر ساخت‌های ملی است. تحلیل گر با استفاده از این مقیاس می‌تواند اثرات روش‌های دفاعی و استراتژی‌های کاهش رخداد را بر آورد کند.

نکته مهم دیگری که در این گام باید به آن پرداخته شود آسیب‌های هم افزا و ثانویه می‌باشد، بعنوان مثال با هدف گیری مرکز کلر زنی یک تصفیه خانه علاوه بر آسیب اولیه به تاسیسات کلر زنی ما با اخلال در فرایند تصفیه آب و نشت گاز کلر در سطح شهر و مرگ و میر و مسمومیت نیروی انسانی مواجه خواهیم شد. و یا بعنوان مثال دیگر اگر مخزن سوخت یک نیروگاه هدف قرار گیرد ممکن است سوخت مشتعل به کارخانجات مجاور نیز راه یافته و موجب خسارت به آنها نیز شود، و نیز بدلیل قطع برق صنایع و تاسیساتی که از نیازمند برق بودند نیز از مدار تولید خارج شوند.

پیامدها بر اساس شاخصهایی از قبیل شدت، عمق، گستره خسارت، صدمات و تلفات دسته بندی و سنجیده می‌شوند.

بطور خلاصه در این گام باید وضعیتی را که از تهدید ناشی می‌گردد، بصورت دقیق و شفاف در سناریوی مختص آن ذکر نمود تا برنامه ریزان با آگاهی از تمامی ابعاد پیامدها و آسیب‌های اولیه و ثانویه اقدامات خود را تنظیم و اجرایی نمایند.

مشکلات ناشی از عدم رعایت ملاحظات پدافند غیرعامل در مدیریت بحران

در مرحله پیش از وقوع بحران (پیش‌بینی و آمادگی) باید تمامی اطلاعات و شرایط بحران‌زا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و راهکارهای مناسبی جهت حذف عوامل بحران‌زا مورد مطالعه قرار گیرد و این همان مسئله‌ای است که در دفاع غیرعامل نیز دارای اهمیت بسیاری است. تجربیات حاصل از جنگ تحمیلی و خسارت‌های وارده ناشی از تهاجمات دشمن به تأسیسات نظامی و صنعتی از قبیل: کارخانجات تولید تسلیحات نظامی، نیروگاه‌ها، پالایشگاه‌ها، محورهای مواصلاتی، بیمارستان‌ها، پادگان‌ها و صنایع مادر، لزوم توجه به دفاع بهینه و مناسب که ترکیب و تلفیقی از پدافند غیرعامل و عامل می‌باشد را برهمگان روشن می‌سازد.

در کنار این توجهات، بررسی عوامل مولد بحران، شرایط بحران‌زا، و روش‌های جلوگیری از ایجاد بحران نیز باید مورد توجه قرار گیرد. فرماندهان، مسئولین و مدیران سطوح عالی، میانی ستادی و اجرایی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی در جهت حفظ تأسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی حوزه سازمانی خود، با هدف استمرار عملیات و خدمات‌رسانی و ارتقای آستانه مقاومت در برابر تهدیدات و حملات دشمن باید در زمان صلح و جنگ شرایط بحران‌زا و سؤالات مربوط به آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و با یافتن راهکارها، روش‌ها و طرح‌ریزی‌های جامع، میزان خسارات و تلفات احتمالی به تأسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی خود را به حداقل ممکن کاهش دهند.

آمادگی در برابر حوادث (حتی به صورت نسبی) می‌تواند در صورت بروز فاجعه شرایط متفاوتی ایجاد کند. برای حفظ آمادگی باید از تمام وقایعی که هنگام بروز فاجعه روی می‌دهند، درک صحیح و کاملی داشت. از طرفی برنامه‌ریزی برای پیش‌بینی و حفظ آمادگی در برابر حوادث به تنهایی پاسخگو نبوده و واکنش سریع و اقدام عاجل برای بازگرداندن جامعه به شرایط عادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

اما در هر صورت، آمادگی قبلی شرایط متفاوتی به وجود خواهد آورد و توانایی هرگونه اقدام و واکنش سریع در برابر حادثه را افزایش می‌دهد. مرحله پیش از وقوع حادثه را در مدیریت بحران مرحله صفر می‌نامند که به عنوان مرحله پیشگیری و پیش‌بینی حادثه مورد توجه قرار می‌گیرد. برخلاف تصور عامه (حتی خواص) مهم‌ترین مرحله زمانی حادثه مربوط به مرحله صفر یعنی مرحله زمانی قبل از حادثه می‌باشد. در این دوره می‌توان با اجرای دستورالعمل‌های ساده و با کمترین هزینه از خسارت‌های جانی و مالی جلوگیری کرد و این همان مرحله مهمی است که در کنار پدافند غیرعامل قرار گرفته و به موازات آن حرکت نموده و اهمیت مدیریت بحران و ارتباط تنگاتنگ آن با پدافند غیرعامل را به وضوح نشان می‌دهد.

پایان